

Natuurhistorisch 4 Maandblad

JAARGANG 115
APRIL 2026

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG

Bijzondere wantsen
in Limburg in 2025

Ecohydrologische analyse
van de oude Maasgeulen
in de Boschhuizerbergen

'Wilde' paarden in Limburg van de
9^e tot de 17^e eeuw: deel 2

Aan een klein vogelken past geen grote bek

Over het algemeen hebben noordelijke volkeren een grotere lichaamslengte dan zuidelijke. Zo zijn Scandinaviërs beduidend langer dan Mediterrane mensen. Daarbij heeft ongetwijfeld een aanpassing aan het klimaat meegespeeld. De regel van Bergmann voorspelt bij warmbloedige dieren immers kleine lichamen voor warme streken en grote lichamen voor koude streken. De ecologische verklaring daarvoor is dat grote lichamen in koude klimaten door een kleine oppervlakte-volumeverhouding beter lichaamswarmte vasthouden. Of dat ook de verklaring is voor het verschil in grootte tussen mensenmannen en -vrouwen is niet voor de hand liggend. Mannen bewonen niet per definitie een

kouder habitat dan vrouwen. Dat lengteverschil lijkt meer te maken te hebben met een verschil in gender-DNA.

In het Amazonegebied is recent aangetoond dat ook bij vogels veranderingen in lichaamslengte optreden, zelfs over een relatief korte periode van enkele decennia. Dat zou het gevolg zijn van stijgende omgevingstemperaturen. Aan het regenwoud gebonden soorten blijken de afgelopen 40 jaar significant kleiner te zijn geworden als gevolg van een temperatuurverhoging van circa 1,5 °C door klimaatverandering. Hun massa nam met ongeveer 2% af. Bij 70% van de soorten nam tegelijk de relatieve vleugellengte toe. Als verklaring voor dit laatste

wordt in het artikel in Science Advances gesteld dat grote vleugels bij een kleiner lichaam efficiënter zijn bij voedselschaarste en/of stress.

De vraag is of deze bevindingen zijn te extrapoleren naar mensen. Dat er in de loop der tijd fysieke verschillen zijn opgetreden tussen mensenvolken is duidelijk. Maar kunnen deze eigenschappen onder de verwachte opwarming van de aarde ook weer terug veranderen? Met andere woorden, kunnen de grote Noord-Europeanen weer kleiner worden?

Is dat waar de stugge klimaatontkenners bang voor zijn? Verlies van ego en positie van de zelf geboetseerde superieure mens? Hoe dan ook, de komst van veel nieuwe buitenlanders zal door vermenging het lichaam van de Europeanen vanzelf doen krimpen. Vreemd dat de Europeaan daar nog steeds niet aan gewend is na de intocht van al die volkeren in de loop der tijden! Vreemd ook, omdat het kleiner worden van ouderen door niemand als problematisch wordt ervaren.

Voor de klimaat-ontkenners zal de schok onevenredig groot zijn; zij zullen merken dat hun nazaten het beduidend warmer krijgen en als gevolg daarvan kleiner zullen blijven. Daar doen de grote monden van onwetende influencers weinig aan af. Ook die vogels past geen grote bek. En de monden van hun volgelingen zullen vanzelf worden gesnoerd. Mij rest de hoop dat hun kinderen vleugels zullen ontwikkelen om voldoende voedsel te bemachtigen en om aan vergaande stress te ontkomen.

Betekenis: Kinderen moeten niet brutaal zijn.

Foto: Ton Lenders,
Chalons-en-
Champagne (F) - 2025

Bijzondere wantsen (Heteroptera) gevonden in Limburg in 2025

Reinier W. Akkermans, Wilhelminalaan 47, 6042 EL Roermond, e-mail: reinier.akkermans@home.nl
Willem G. Vergoossen, Hattem 89, 6041 SG Roermond, e-mail: wvergoossen@home.nl

Met enige regelmaat worden in de provincie Limburg nieuwe soorten wantsen ontdekt of verdwenen soorten teruggevonden. Zo ook in 2025. In het veldseizoen in dat jaar zijn twee soorten nieuw gevonden: de Moerasgraswants (*Teratocoris paludum*) en de Grijszandwants (*Emblethis griseus*). Ook zijn twee soorten na een lange periode van (mogelijke) afwezigheid weer aangetroffen: de Bosbesprachtblindwants (*Closterotomus bicalvatus*) en de Hengelgraafwants (*Adomerus biguttatus*). Ook de Rossige schaatsenrijder (*Gerris lateralis*) is na twee decennia weer gezien, al is die soort waarschijnlijk steeds aanwezig geweest maar door zijn biotoopkeuze en verborgen leefwijze niet opgemerkt.

BOSBESPRACHTBLINDWANTS

Op 29 mei vonden Mario Renden en Marcel Haas bij Vaals een nimf van de Bosbesprachtblindwants. Aanvullend zijn door andere waarnemers op 10 juni

nog een nimf en op 14 juni ook een imago aangetroffen [figuur 1] (OBSERVATION.ORG, 2025a). De waarnemingen zijn gedaan parallel aan de Viergrenzenweg nabij de Rijksgrens. Op deze locatie is ook Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) aanwezig, een van de waardplanten van de soort.

De Bosbesprachtblindwants is slecht éénmaal eerder in Nederland gevonden (AUKEMA & HERMES, 2014), eveneens te Vaals in juni 1948 (RECLAIRE, 1951). De soort was in Limburg te verwachten gezien het nabije voorkomen in de provincie Luik (Eupen, België) en in de deelstaat Noordrijn-Westfalen nabij Stolberg bij Aken (Duitsland) (OBSERVATION.ORG, 2025a).

GRIJSZANDWANTS

De Grijszandwants was in Nederland en België uitsluitend bekend uit het kustgebied van de provincies Zeeland respectievelijk Oost- en West-Vlaanderen (AUKEMA, 1996, OBSERVATION.ORG, 2025b), totdat de soort door Twan Martens in Limburg op de Bergerheide-Noord werd aangetroffen. Zowel op 28 als 30 augustus vond hij daar enkele nimfen van de Grijszandwants en op 12 september op dezelfde locatie tientallen imago's [figuur 2] (OBSERVATION.ORG, 2025b). Gezien de aantallen nimfen en adulten mag gesteld worden dat hier een populatie aanwezig is. Daarmee is de soort voor het eerst in Nederland in het binnenland aangetroffen.

FIGUUR 1

De Bosbesprachtblindwants (*Closterotomus bicalvatus*) is een blindwants die herkenbaar is aan zijn donkerbruine achterlijf met twee witte strepen, antennen met een zwarte verdikking op het derde antennelid en een wit vierde lid (foto: Lars Skipper).

▲ FIGUUR 2

De Grijze gootschild (*Emblethis griseus*), een van de bodemwantsen, is het best te herkennen aan de tarsus van de achterpoten waarvan het eerste lid minstens tweemaal zo lang is als de beide andere leden samen (foto: Ruud van Middelkoop).

▲► FIGUUR 3

De Hengelgraafwants (*Adomerus biguttatus*) is een zwarte graafwants die direct herkenbaar is aan twee witte vlekken op de rugzijde (foto: Willem Vergoossen).

Als voedselplant voor deze soort noemt AUKEMA (1992) in Zeeland de Kleverige reigersbek (*Erodium lebelii*). De Grijze gootschild is in enigszins ruderaal zandige biotopen onder de rozetten van deze plant te vinden. Kleverige reigersbek komt in Limburg niet voor (FLORON VERSPREIDINGSATLAS, 2025a). In Engeland wordt de Grijze gootschild geassocieerd met Gewone reigersbek (*Erodium cicutarium*) (BRITISH BUGS, 2025). Ook op de vindplaats in Limburg komt Gewone reigersbek voor op een zandige halfopen bodem langs een akkerrand. De Grijze gootschild is een soort die profiteert van de klimaatopwarming (SIMON *et al.*, 2021). In combinatie met het algemeen voorkomen van Gewone reigersbek (FLORON VERSPREIDINGSATLAS, 2025a) is de soort wellicht op meer plaatsen in Limburg te verwachten.

HENGELGRAAFWANTS

Eind veertiger, begin vijftiger jaren van de vorige eeuw was de Hengelgraafwants [figuur 3] bekend van verschillende plekken rondom Roermond, de toenmalige woonplaats van wantsenonderzoeker René Cobben. Er zijn waarnemingen bekend uit Sint Odiliënberg (1943), Horn (1944) en Nunhem (1944) (RECLAIRE, 1948; 1951). Van deze drie vindplaatsen wordt vermeld dat de soort is aangetroffen op Hengel (*Melampyrum pratense*) (COBBEN, 1953). De laatste melding dateert uit 1951 (Roermond). De dichtstbijzijnde niet-Limburgse populaties bevinden zich bij Eben-Emael (provincie Luik) en op de Veluwe (OBSERVATION.ORG, 2025c).

Opmerkelijk genoeg is de soort na 74 jaar afwezigheid opnieuw in Midden-Limburg aangetroffen. Op 25 maart 2025 vonden Jeroen Hoek en Sander Faber een nimf van de Hengelgraafwants nabij Paarlo. In de navolgende weken zijn ook door andere waarnemers op de bewuste locatie zowel nimfen als imago's gevonden (OBSERVATION.ORG, 2025c). Er is dus sprake van een zich voortplantende populatie. Alle dieren

bevonden zich in een driehonderd meter lange strook Hengel onder Zomereiken (*Quercus robur*) in de berm van een verharde weg. Hengel is een soort die door stikstofdepositie en klimaatopwarming langzaam achteruitgaat (DALRYMPLE *et al.*, 2015; FLORON VERSPREIDINGSATLAS, 2025c). De Hengelgraafwants wordt gezien als een soort die lijdt onder de klimaatverandering (SIMON *et al.*, 2021).

MOERASGRASWANTS

De Moerasgraswants is een noordelijke soort waarvan de meeste Europese waarnemingen uit de Scandinavische regio komen (GBIF, 2025). In Nederland is de soort vóór 2000 enkele keren aangetroffen in de provincies Drenthe en Gelderland en na 2000 incidenteel in de provincie Friesland (AUKEMA & HERMES, 2014; 2021).

In Limburg was de Moerasgraswants [figuur 4] nog onbekend (AUKEMA & HERMES, 2021), totdat Lo Troisfontaine op 28 juni 2025 een exemplaar vond in het Venraysch Broek, een drassig gebied langs de Loo-beek (OBSERVATION.ORG, 2025d). De Moerasgraswants is hier aangetroffen op een locatie met onder andere Pitrus (*Juncus effusus*) en Snavelzegge (*Carex rostrata*). Snavelzegge wordt beschouwd als de belangrijkste waardplant (AUKEMA & HERMES, 2014). Een week later is op de vindplaats door meerdere waarnemers uitgebreid gezocht naar meer exemplaren. Dit bleef zonder resultaat, zodat de vondst waarschijnlijk een zwerver betreft. Of misschien een exemplaar dat versleept is van het nabijgelegen industrieterrein? Wel zijn bij het zoeken tientallen exemplaren van de nauw verwante en meer algemene Heengraswants (*Tetacoris antennatus*) gevonden.

ROSSIGE SCHAATSENRIJDER

Op 10 november 2025 zijn door Twan Martens twee exemplaren van de Rossige schaatsenrijder [figuur 5] aangetroffen in de Nieuwlandsche Bosschen nabij Wanssum (OBSERVATION.ORG, 2025e). Dit betreft een broekbos met bulten veenmos (*Sphagnum spec.*) en pollen zegge (*Carex spec.*). De schaatsenrijders zijn gevonden door het uitkloppen van veenmos.

De literatuur vermeldt enkele waarnemingen van de Rossige schaatsenrijder in Limburg uit het begin van deze eeuw: landgoed Hoosden bij Sint Odiliënberg (2001), de Turfkoelen bij Herkenbosch (2001) (AUKEMA, 2002) en het Broekhuizer Schuitwater (2002). In het Broekhuizer Schuitwater was de soort al bekend van een waarneming uit 1983 door Jan Cuppen (AUKEMA, 2002) en uit de omgeving van Sint Odiliënberg door een vondst uit 1944 (COBBEN, 1946). Op Observation.org stonden tot 15 november 2025 geen verdere waarnemingen van deze soort in Limburg (OBSERVATION.ORG, 2025e).

Aukema vermeldt dat de soort vanwege zijn verborgen leefwijze mogelijk vaak over het hoofd wordt gezien (AUKEMA *et al.*, 2002). Reden voor de auteurs om verder te zoeken naar nog onbekende, niet gepubliceerde waarnemingen. Zo blijkt de Rossige schaatsenrijder in 2017 en 2018 op landgoed Hoosden te zijn gevonden en in 2018 op diverse plekken in de Turfkoelen (Rink Wiggers, persoonlijke mededeling 27 november 2025). Op beide locaties bleken in 2018 door Barend van Maanen ook enkele exemplaren te zijn verzameld, die hij op 3 december 2025 met foto ingevoerd heeft op waarneming.nl (OBSERVATION.ORG, 2025e). De Rossige schaatsenrijder is een typische soort van broekbossen, een biotoop waar weinig wordt verzameld. Grote kans dus dat de soort op verschillende locaties in Limburg altijd aanwezig is gebleven, maar slechts zelden wordt opgemerkt. Een mooie uitdaging om in 2026 deze soort gericht in broekbossen te gaan inventariseren.

NABESCHOUWING

Jaarlijks worden in Limburg nieuwe soorten wanten aangetroffen en verdwenen soorten herontdekt. Tussen 2020 en 2025 gaat het om 19 soorten die nieuw zijn voor de provincie, waarvan acht tevens nieuw voor Nederland. Daarnaast zijn negen soorten na langere tijd weer teruggevonden (NHGL.WAARNEMING.NL, 2025; AUKEMA & HERMES, 2021). Deels is dit een gevolg van de alom toegenomen waarnemersactiviteit én de groeiende belangstelling voor deze insectengroep, maar deels ook een gevolg van de klimaatopwarming. Een voorbeeld hiervan is de Sint-Pietersberg bij Maastricht, een hotspot voor veel insectenliefhebbers, waar in deze periode vier nieuwe soorten gevonden zijn en twee soorten herontdekt zijn voor de provincie Limburg (AKKERMANS & VERGOOSSEN, 2025).

Het effect van de klimaatopwarming geldt voor de Grijze gootschild en de Bosbesprachtblindwants, die daardoor hun areaal noord- en oostwaarts konden uitbreiden. Of de klimaatverandering ook het areaal van de Hengelgraafwants beïnvloedt is onduidelijk, omdat de achteruitgang van zijn waardplant Hengel meer te maken heeft met de toegenomen stikstofdepositie en de daarmee gepaard gaande vervuiling van zijn biotoop.

Het is opmerkelijk dat de Hengelgraafwants en de Bosbesprachtblindwants na lange tijd van afwezigheid op nagenoeg dezelfde plekken zijn teruggevonden. De vraag blijft: waren deze soorten tussentijds echt verdwenen of waren ze daar altijd toch aanwezig, maar werden ze niet opgemerkt? De Moerasgraswants is een noordelijke soort die juist een kouder klimaat prefereert. Bij de vondst van deze soort speelde het toeval vermoedelijk een rol. De Rossige schaatsenrijder is waarschijnlijk nooit echt weggevoest, maar gezien zijn verborgen leefwijze gewoon over het hoofd gezien.

▲▲ FIGUUR 4
De tot de blindwantsen behorende Moerasgraswants (*Teratocoris paludum*) is van de nauw verwante Heengraswants (*Teratocoris antennatus*) te onderscheiden door het ontbreken van de zwarte tekening op de kop en het achterlijf (foto: Lars Skipper).

▲ FIGUUR 5
De Rossige schaatsenrijder (*Gerris lateralis*) is meestal vleugelloos en te herkennen aan de roodachtige vlek op het halsschild en de gegroefde buikzijde (foto: Christophe Brochard).

Dank aan Lars Skipper, Christophe Brochard en Ruud van Middelkoop voor het beschikbaar stellen van hun foto's. Ook dank aan Rink Wiggers en Barend van Maanen voor de extra informatie over de Rossige schaatsenrijder.

Deze studie maakt deel uit van het Meerjarenprogramma Onderzoek van Nationaal Park De Meinweg Samenwerking Limburgse Maasterrassen en Nationaal Park De Maasduinen. Het doen van onderzoek door vrijwilligers wordt mede gesubsidieerd door de Provincie Limburg vanuit de subsidieverordening SILG, paragraaf soortenbeleid.

Summary

REMARKABLE BUGS (HETEROPTERA) FOUND IN LIMBURG IN 2025

New bug species are discovered in Limburg every year. The appearance of some of the newcomers or rediscovered species will have been influenced by climate warming. This applies to *Emblethis griseus* and *Closterotomus biclavatus*, allowing these species to expand their range northward. For *Adomerus biguttatus*, climate warming is less likely to be the cause, as its host plant, *Melampyrum pratense*, is declining due to climate warming and nitrogen deposition. *Teratocoris paludum* is a species of northern Europe, which prefers a colder climate. Finally, *Gerris lateralis* has most likely never disappeared, but may have been overlooked due to its hidden way of life.

Literatuur

- AKKERMANS, R.W. & W.G. VERGOOSSEN, 2025. De want-
sen (Heteroptera) van de Sint-Pietersberg. Na-
tuurhistorisch Maandblad 114(9): 206-216.
- AUKEMA, B., 1992. Interessante Zeeuwse want-
senvangsten (Hemiptera, Heteroptera). Entomologi-
sche Berichten 52(9): 121-127.
- AUKEMA, B., 1996. *Emblethis denticollis* nieuw voor de
Nederlandse fauna (Heteroptera: Lygaeidae). En-
tomologische Berichten 56(8): 125-128.
- AUKEMA, B., 2002. De schaatsenrijder *Gerris lateralis*
in Nederland: vleugelpolymorfie, identificatie, bio-
logie en verspreiding (Heteroptera: Gerridae). Ne-
derlandse Faunistische Mededelingen 17: 1-11.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2014. Verspreidingsatlas
Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera).
Deel III: Cimicomorpha II (Miridae). EIS Kenniscen-
trum Insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2020. Verspreidingsatlas
Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera).
Deel V: Pentatomomorpha II (Coreoidea en Penta-
tomoidea). EIS Kenniscentrum Insecten en andere
ongewervelden, Leiden.
- AUKEMA, B. & D.J. HERMES, 2021. Verspreidingsatlas
Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera).
Deel VI: Supplement. EIS Kenniscentrum Insecten
en andere ongewervelden, Leiden.
- AUKEMA, B., J.G.M. CUPPEN, N. NIESER & D. TEMPELMAN,
2002. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen
(Hemiptera: Heteroptera). Deel I: Dipsocoromor-
pha, Nepomorpha, Gerromorpha & Leptopodo-
morpha. EIS Kenniscentrum Insecten en andere
ongewervelden, Leiden.
- BRITISH BUGS, 2025. *Emblethis griseus*. Geraadpleegd 1
december 2025. [https://www.britishbugs.org.uk/
heteroptera/Lygaeidae/Emblethis_griseus.html](https://www.britishbugs.org.uk/heteroptera/Lygaeidae/Emblethis_griseus.html).
- COBBEN, R.H., 1946. Wantsennieuws uit Midden-
Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 35(9/10):
56-58.
- COBBEN, R.H., 1953. Bemerkungen zur Lebensweise
einiger holländischen Wanzen (Hemiptera-Hete-
roptera). Tijdschrift voor Entomologie 96(3): 169-
198.
- DALRYMPLE, S.E., R.J. CRICHTON & A.R. SCOBIE, 2015.
Small cow-wheat. Version 1.0. In: M.J. Gaywood,
P.J. Boon, D.B.A. Thompson & I.M. Strachan
(eds), The species action framework handbook.
Scottish Natural Heritage, Battleby, Perth.
- FLORON VERSPREIDINGSATLAS, 2025a. Kleverige reigers-
bek *Erodium lebelii* Jord. Geraadpleegd 1 december
2025. <https://www.verspreidingsatlas.nl/0481>.
- FLORON VERSPREIDINGSATLAS, 2025b. Gewone reigers-
bek *Erodium cicutarium* subsp. *cutarium*. Geraad-
pleegd 1 december 2025. [https://www.versprei-
dingsatlas.nl/0480](https://www.versprei-
dingsatlas.nl/0480).
- FLORON VERSPREIDINGSATLAS, 2025c. Hengel *Melampy-
rum pratense* L. Geraadpleegd 1 december 2025.
<https://www.verspreidingsatlas.nl/0804>.
- GLOBAL BIODIVERSITY INFORMATION FORUM (GBIF), 2025.
Teratocoris paludum J. Sahlberg, 1870. Geraad-
pleegd 1 december 2025. [https://www.gbif.org/
occurrence/4980137074](https://www.gbif.org/
occurrence/4980137074).
- NHGL.WAARNEMING.NL, 2025. Soorten gezien. Geraad-
pleegd 1 december 2025. [https://nhgl.waarne-
ming.nl/species](https://nhgl.waarne-
ming.nl/species).
- RECLAIRE, A., 1948. 5e Vervolg op de naamlijst der in
Nederland en het omliggend gebied waargeno-
men wantsen (hemiptera-heteroptera). Tijdschrift
voor Entomologie 89: 39-64.
- RECLAIRE, A., 1951. 6e Vervolg op de naamlijst der in
Nederland en het omliggend gebied waargenomen
wantsen (hemiptera-heteroptera). Tijdschrift voor
Entomologie 93: 1-24.
- OBSERVATION.ORG, 2025a. Bosbesprachtblindwants,
Closterotomus biclavatus (Herrich-Schäffer, 1835).
Geraadpleegd 1 december 2025. [https://observa-
tion.org/species/25040](https://observa-
tion.org/species/25040).
- OBSERVATION.ORG, 2025b. Grijze gootschild *Emblethis
griseus* (Wolff, 1802). Geraadpleegd 1 december
2025. <https://observation.org/species/25282>.
- OBSERVATION.ORG, 2025c. Hengelgraafwants *Ado-
merus biguttatus* (Linnaeus, 1758). Geraadpleegd
1 december 2025. [https://observation.org/spe-
cies/25361](https://observation.org/spe-
cies/25361).
- OBSERVATION.ORG, 2025d. Moerasgraswants *Terato-
coris paludum* (J. Sahlberg, 1870). Geraadpleegd
1 december 2025. [https://observation.org/spe-
cies/25194/](https://observation.org/spe-
cies/25194/).
- OBSERVATION.ORG, 2025e. Rossige schaatsenrijder
Gerris lateralis (Schummel, 1832). Geraadpleegd
1 december 2025. [https://onervation.org/spe-
cies/24943](https://onervation.org/spe-
cies/24943).
- SIMON, H., R. ACHTZIGER, M. BRÄU, W. DOROW, P. GÖ-
RICKE, M. GOSSNER, W. GRUSCHWITZ, R. HECKMANN, H.
HOFFMANN, H. KALLENBORN, W. KLEINSTEUBER, T. MART-
SCHEI, A. MELBER, C. MORKEL, M. MÜNCH, J. NAWRATIL,
R. REMANE, C. RIEGER, K. VOIGT, & H. WINKELMANN,
2021. Rote Liste und Gesamtartenliste der Wanzen
(Heteroptera) Deutschlands. Naturschutz und
Biologische Vielfalt 70(5): 465-624.

Waar de Maas ooit stroomde

EEN ECOHYDROLOGISCHE ANALYSE VAN DE OUDE MAASGEULEN IN DE BOSCHHUIZERBERGEN

Jelmer Kasteel, Haskoning, Jonkersbosplein 52, 6534 AB Nijmegen, e-mail: jelmer.kasteel@haskoning.com

Bas van der Weijden, Haskoning, Larixplein 1, 5616 VB Eindhoven, e-mail: bas.van.der.weijden@haskoning.com

Eline Steinbusch, Haskoning, Amerikalaan 110, 6199 AE Maastricht-Airport, e-mail: eline.steinbusch@haskoning.com

Tom Paternotte, Haskoning, Jonkersbosplein 52, 6534 AB Nijmegen, e-mail: tom.paternotte@haskoning.com

Boschhuizerbergen is een Natura 2000-gebied gelegen in Noord-Limburg tussen Venray en de Maas. Het gebied staat vooral bekend om haar grote areaal droge heide en stuifzanden met het qua oppervlak grootste jeneverbesstruweel van Zuid-Nederland. In dit artikel gaat het echter om een veel onbekender, natter deel van het gebied: de oude Maasgeulen. Deze liggen in het noordoosten van het Natura 2000-gebied. In dit deel komen de habitattypen Hoogveenbos (H91Do) en Zwakgebufferd ven (H3130) voor [figuur 1]. Over het hydrologisch en ecologisch functioneren van deze natte natuur was weinig bekend. Daar is verandering in gekomen na het uitvoeren van het hier beschreven ecohydrologisch onderzoek.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS

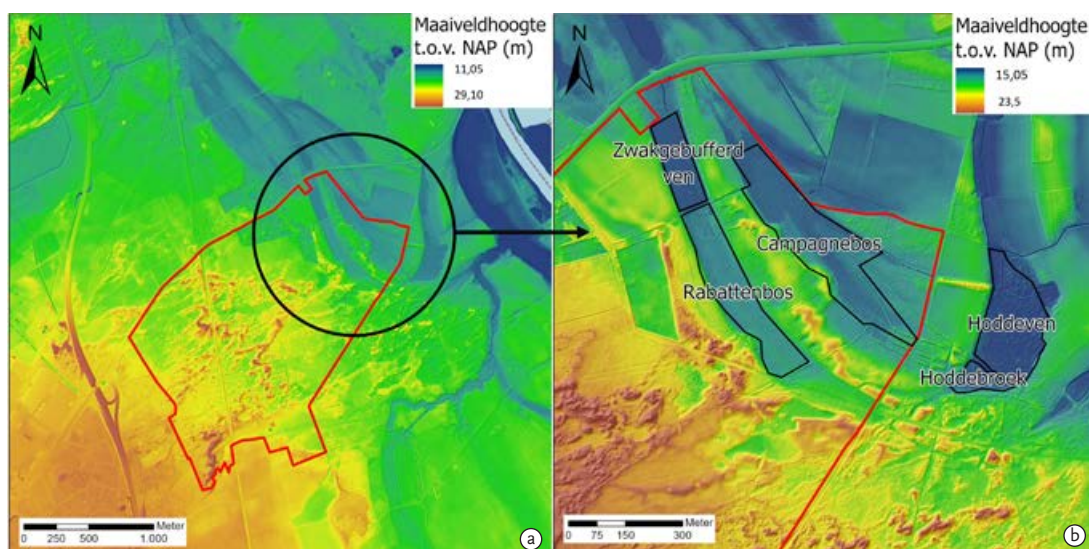
In de ijsstijden stroomde de Maas als een vlechtende rivier via (nu oude) geulen door het gebied. Het oude geulenpatroon is nog goed te zien in het landschap [figuur 2a]. De rivier heeft hier in deze koudere klimaatperiodes veel sediment afgezet: zand en grind. In de overgangsperiode naar een warmere periode (interglaciaal) stroomde het water hier minder snel en werden de geulen opgevuld met rivierklei. Uiteindelijk zijn de geulen helemaal afgesneden van de Maas waardoor de rivier geen directe invloed meer had op het gebied.

De oude Maasgeulen kennen een roerige geschiedenis met veel menselijke ingrepen. Zo is de westelijke geul in het verleden bijna compleet gerabatteerd. In natte gebieden werden hierbij (rabat)sloten gegraven en de vrijgekomen grond werd op de slootkant gedeponeerd zodat deze hoger kwam te liggen. De rabatten konden vervolgens in gebruik worden genomen voor de bosbouw zodat het land 'iets opleverde'. Dit gebied wordt nu het Rabattenbos genoemd [figuur 2b]. In beide geulen is op kleine schaal turf gewon-

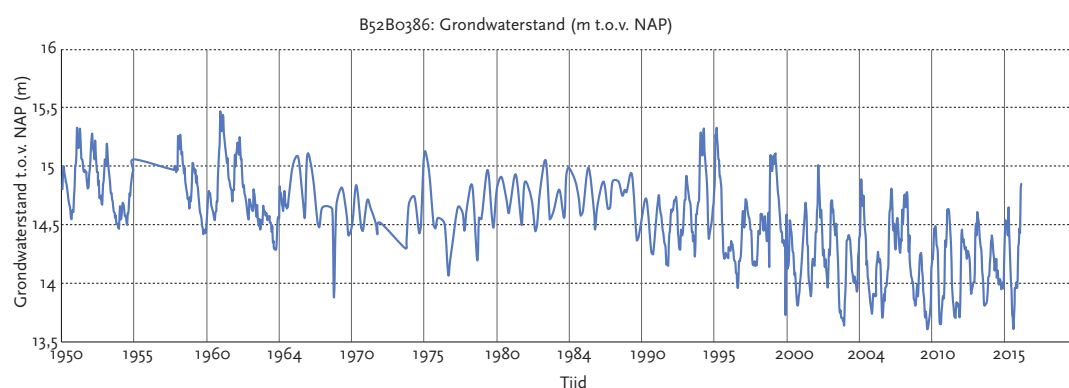
FIGUUR 1

Aanblik hoogveenbos in de Boschhuizerbergen (foto: J. Kasteel).

FIGUUR 2
Natura 2000-gebied
Boschhuizerbergen
(rode omlijning)
en omgeving: a)
hoogtekaart, met b)
toponiemen op detail
hoogtekaart (AHN,
2024).

FIGUUR 3
De grondwaterstanden
in de peilbuis gelegen
in het noordoosten van
het ven (TNO, 2025).

▼ FIGUUR 4
Het zwakgebufferde
ven ten noorden van de
hoogveenbossen op
de Boschhuizerbergen
(foto: B. van der
Weijden).

nen: het veen werd lokaal afgegraven om na droging later op te stoken, bijvoorbeeld voor verwarming van huizen.

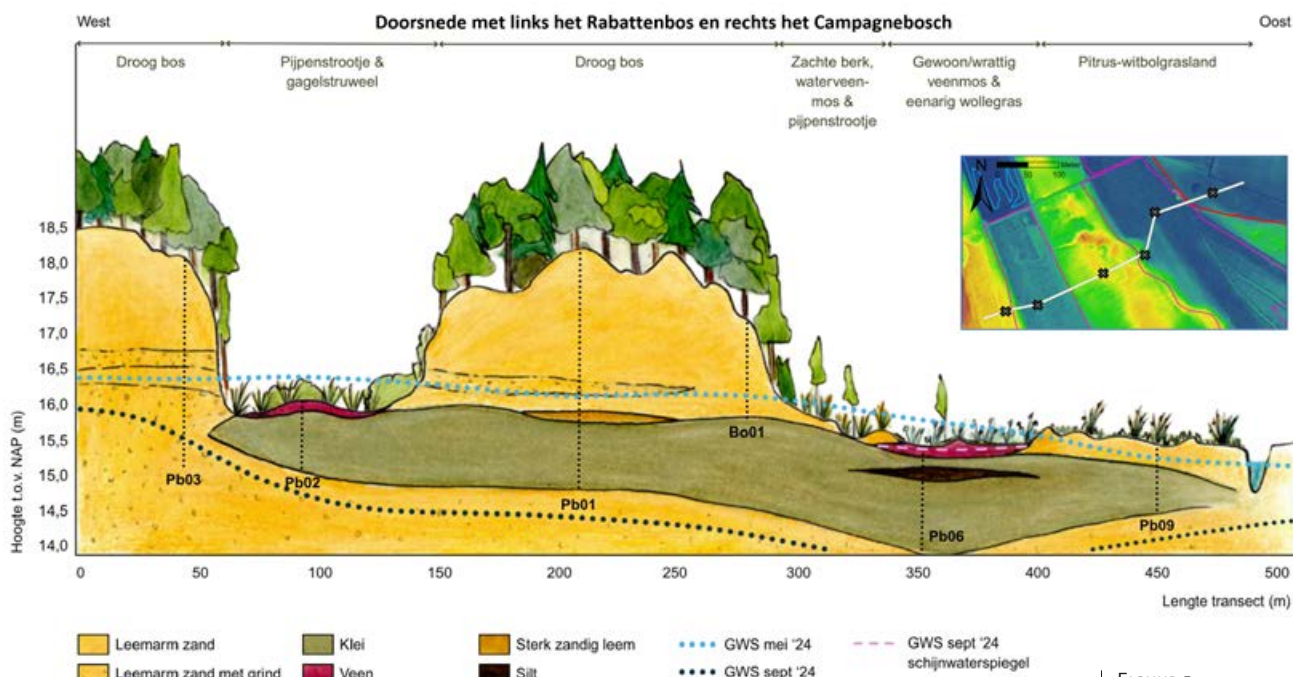
De hogere gronden van de Boschhuizerbergen zijn in de afgelopen eeuwen ook sterk door de mens beïnvloed. Deze gronden bestonden tot in de eerste helft van de 19^e eeuw grotendeels uit heide en stuifzand. De verstuivingen uit die periode zijn nog

goed te zien in het landschap als van zuidwest naar noordoost gerichte duintjes [figuur 2]. Door de jaren heen zijn op deze hogere gronden dennenbossen aangeplant om de omliggende landbouwgronden vrij te houden van het stuivende zand en om te voorzien in de houtproductie die onder andere nodig was als stuthout in de Limburgse mijnen. Grote arealen heide en stuifzand verdwenen daardoor.

Het Limburgs Landschap, de huidige beheerder van grote delen van het gebied, is de afgelopen decennia onder meer bezig geweest met het herstel van het heide- en stuifzandlandschap. In de jaren negentig van de vorige eeuw zijn in het kader van natuurontwikkeling in het geulensysteem verschillende vennen gegraven. Eén daarvan ligt in het onderzoeksgebied en vertegenwoordigt het habitattypen Zwakgebufferd ven.

ONDERGROND

De bodem van de geulen is opgebouwd uit Maasafzettingen uit verschillende tijdsperioden. De rivier heeft hier vroeger een breed dal uitgesleten en heeft dikke pakketten zand en grind afgezet. Deze zijn vervolgens aan het einde van de voorlaatste ijstijd bedekt geraakt met een kleilaag. Doordat de Maas zich in de laatste ijstijd verlegde en zich verder insneed in het landschap, bleven deze nu afgesneden

FIGUUR 5
 Dwarsdoorsnede van de ondergrond in de Boschhuizerbergen van west (links) naar oost. De ligging van de doorsnede is op de hoogtekartaar (AHN, 2024) geprojecteerd als witte lijn. In het paars is in de hoogtekartaar de begrenzing van het habitattypen Hoogveenbos (H91Do) aangegeven (opmaak figuur: J. Prevosth).

geulen achter op het middenteras. De kleiige laag die achterbleef, de Laag van Wijchen genoemd, is tijdens het onderzoek teruggevonden in de beide geulen en onder de tussen de geulen liggende dekzandrug [figuur 2].

Het grondwater stroomt globaal vanaf de zuidwestelijk gelegen hogere zandgronden naar de in het noordoosten stromende Maas. Dit water stroomt deels onder de Laag van Wijchen door, maar een deel van het water dat in de directe omgeving in de bodem infiltreert stroomt juist over de kleilaag. Dit water komt via de ondergrond uit in de oude Maasgeulen. Vanwege de relatief korte weg die het water in de bodem aflegt, verblijft het niet lang in de ondergrond voordat het als kwelwater uittreedt in de hoogveenbossen en het ven. Door de kleine afstand die het water aflegt door de ondergrond neemt het onderweg weinig mineralen uit de bodem op. Kwelwater dat aan het oppervlak komt in de geulen heeft dus een lokale oorsprong met relatief weinig opgeloste mineralen. Doordat het gegraven ven dieper in het landschap ligt dan de hoogveenbossen, stroomt hier een iets groter aandeel grondwater naartoe. Het ven heeft daardoor een (zwak) gebufferd karakter. De hoogveenbossen ontvangen minder grondwater. Het aandeel mineraalarm regenwater (dat zuurder is dan grondwater) is hier groter en stagneert in de hoogveenbossen. Hierdoor hebben deze een zuur (weinig gebufferd) karakter. Door de permanent natte omstandigheden heeft in het verleden veenvorming plaatsgevonden in de geulen. Ondanks dat lokaal turf is gewonnen, is in de hoogveenbossen op

veel plekken nog een, al dan niet veraarde (geoxideerde), veenlaag aanwezig.

DALENDE GRONDWATERSTANDEN

Uit meetreeksen blijkt dat grondwaterstanden in de regio al sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw aan het dalen zijn. Deze daling lijkt nog steeds plaats te vinden [figuur 3]. De dalende grondwaterstanden houden zeer waarschijnlijk verband met intensivering van het gebruik en drainage van het omringende land. Zo liggen in de omgeving de Oostrumse beek en de Loobeek die beide in het verleden zijn verdiept voor ontwatering. Daarnaast zijn in de jaren negentig de eerder genoemde vennen gegraven. Deze vennen hebben een drainerende werking op de directe omgeving en hebben de grondwaterstanden verder laten

FIGUUR 6
 Het rabattenbos in de westelijke geul van de Boschhuizerbergen (foto: B. van der Weijden).

► FIGUUR 7

Violet veenmos (*Sphagnum russowii*), een karakteristieke soort voor habitatype Hoogveenbos (Hg1Do) (foto: B. van der Weijden).

►► FIGUUR 8

Veldje met Eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) in bloei in het Campagnebosch (foto: B. van der Weijden).

dalen. Uiteindelijk heeft in de twintigste eeuw een omvorming plaatsgevonden van het inrijgebied van heide en stuifzand naar (veelal) naaldbos. Naaldbosvegetatie vangt veel meer regenwater af en verdampt meer water dan stuifzand of heide. Dit zorgt ervoor dat er minder grondwateraanvulling is voor het omringende gebied. Daardoor stroomt er minder water via de bodem in de richting van de geulen. Al deze factoren samen hebben een grote invloed gehad op de veranderende hydrologie van het gebied.

ZWAK GEBUFFERD VEN

Het ven kent zwak gebufferde vegetaties met onder andere Wateraardbei (*Comarum palustre*), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*), Moerashertshooi (*Hypericum elodes*), Pilvaren (*Pilularia globulifera*) en Vlottende bies (*Isolepis fluitans*) waarvan de laatste drie karakteristieke soorten zijn voor het habitatype Zwakgebufferd ven (BIJLSMA & JANSSEN, 2021). Deze soorten komen vooral voor aan de oostrand waar het ven een flauw talud heeft.

Het ven met het habitatype Zwakgebufferd ven is zoals eerder vermeld in de jaren negentig van de vorige eeuw gegraven. Het ven ligt daardoor lager in het landschap dan de naastliggende hoogveenbossen [figuur 4]. In natte periodes wordt het water in het ven op een constant peil gehouden door een stuw en in droge periodes wordt deze stuw naar beneden gezet. Dit wordt gedaan zodat onder invloed van zuurstof het organische materiaal in het ven oxideert (afbreekt), waardoor voedingsstoffen uit het systeem verdwijnen. Ook zorgt het verlagen van het waterpeil ervoor dat (mineraalrijk) grondwater weer kan toestromen naar het ven. Dit is belangrijk voor de waterkwaliteit. Uit waterkwaliteitsmeetreeksen blijkt dat de bicarbonaatgehalte van het water in het ven (een indicatie

voor de toestroom van schoon grondwater) vaak nog te laag scoort voor een goed functionerend zwak gebufferd ven (getoetst aan randvoorwaarden in DE MARS (2010)). Ook tijdens waterkwaliteitsmetingen die in 2024 in het kader van dit onderzoek hebben plaatsgevonden blijkt het tekort aan bicarbonaat een knelpunt. Stoffen die bij een overschrijding duiden op een slechtere waterkwaliteit scoren in het ven juist hoog. Zo scoren sulfaat en ammonium vaak te hoog (respectievelijk circa 30-40 mg $\text{SO}_4^{2-}/\text{l}$ en 1-9 mg NH_4^+/l). Ditzelfde geldt voor nitraat (circa 2-5 mg NO_3^-/l).

Er blijkt een verschil te zijn in waterkwaliteit tussen het noorden en het zuiden van het ven. De zuurgraad is in het zuiden van het ven te laag ($\text{pH} = 3,95$) en de ammoniumwaarden zijn hier juist extra hoog. In het noorden blijkt dit probleem minder prominent aanwezig. De grotere problematiek in het zuiden van het ven is toe te schrijven aan water dat uit het hoogveenbos, dwars door een (goed doorlatende) aarden wal, het ven in kan stromen. Dit water is zuurder dan gewenst is voor het ven. In het zuidelijke deel komen dan ook veel veenmossen voor. Dit duidt op toestroom van minder gebufferd water uit het hoogveenbos. Overigens zijn in 2024 systematisch lagere pH-waarden gemeten in vergelijking met de waterkwaliteitsreeksen over langere perioden daarvoor. Daardoor had regenwater, dat zuurder is dan grondwater, in dat jaar een grotere invloed op de waterkwaliteit dan in andere jaren.

HOOGVEENBOSSEN

Rabattenbos

Het habitatype Hoogveenbos is in de Boschhuizerbergen verdeeld over de twee verschillende geulen zoals weergegeven in figuur 2. In de dwarsdoorsnede

FIGUUR 9
Twee van de gevonden
veenmossen in de
Bosschuizerbergen:
a) Wrattig veenmos
(*Sphagnum papil-
losum*) (foto: J. Kasteel)
Hoogveenveenmos
(*Sphagnum divinum*)
(foto: B. van der
Weijden).

[figuur 5] is te zien dat de kleilaag die de Maas hier vroeger heeft afgezet zich onder beide geulen bevindt. In het noorden van het Rabattenbos domineren Wilde gagel (*Myrica gale*) en Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) de vegetatie [zie dwarsdoorsnede in figuur 5]. Op de rabatten staat vaak Grove den (*Pinus sylvestris*) met op sommige locaties Jeneverbes (*Juniperus communis*).

In de rabatsloten zijn op een aantal locaties verschillende veenmossen aanwezig, waaronder Gewimperd veenmos (*Sphagnum fimbriatum*), Gewoon veenmos (*Sphagnum palustre*) en Geoord veenmos (*Sphagnum denticulatum*). Deze soorten zijn echter in veel mindere mate waargenomen dan in de oostelijke geul (Campagnebosch). Een bijzondere verrassing tijdens het veldwerk was de ontdekking van het zeldzame Violet veenmos (*Sphagnum russowii*) in één van de rabatsloten [figuur 7]. Deze soort was tot nog toe onbekend voor het gebied en geldt als karakteristieke soort voor het habitattype Hoogveenbos.

De eerdergenoemde kleilaag is in bodemboringen in het Rabattenbos op minder locaties aangetroffen dan in het Campagnebosch. Zoals vermeld is dit bos in het verleden sterk gerabatteerd met sloten voor ontwatering en ophogingen voor houtproductie [figuur 6]. De kleilaag is daarvoor in ieder geval op een aantal plekken deels weggegraven, al geldt dit niet voor het gehele Rabattenbos. Klei laat slecht water door en met het deels weggraven van de kleilaag kan het water op een aantal locaties gemakkelijker de diepere ondergrond inzakken. Uit grondwaterstandsgegevens blijkt dat dit vooral een groot effect heeft op de (na) zomergrondwaterstanden in het Rabattenbos. De gemiddelde laagste grondwaterstand (GLG) zakt hier gemiddeld tot 75 cm onder maaiveld weg. Dit is veel te diep voor een goede (vegetatie)ontwikkeling van hoogveenbossen. Voor dit type hoogveenbossen is

het optimale bereik van de GLG namelijk maximaal 40 cm onder maaiveld (BEIJE & SMITS, 2013) en het suboptimale bereik maximaal 60 cm onder het maaiveld (RUNHAAR & HENNEKENS, 2016).

Door lage grondwaterstanden en vergraving in het Rabattenbos heeft sterke veenaafbraak plaatsgevonden. In grondboringen in dit bos is amper nog intact veen aangetroffen. De afbraak van het veen heeft gezorgd voor het vrijkomen van (veel) nutriënten in het systeem. Dit alles zorgt ervoor dat vegetatie van hoogveenbos zich hier niet goed kan ontwikkelen.

Campagnebosch

Het Campagnebosch is een stuk beter ontwikkeld dan het Rabattenbos. Dit komt door een aantal factoren. In deze geul is een slecht doorlatende laag (klei en/of veen) bijna vlakdekkend aanwezig [figuur 5]. Hierdoor kunnen regenwater en lokaal toestromend grondwater moeilijker infiltreren in de ondergrond, waardoor het langer in het gebied verblijft. Dit zorgt voor minder ver wegzakkende grondwaterstanden in de zomer (GLG: circa 55 cm onder maaiveld). Dit valt echter nog niet binnen de optimale vereisten voor een goed ontwikkeld hoogveenbos van maximaal 40 cm onder maaiveld (BEIJE & SMITS, 2013), maar wel binnen het suboptimale bereik van maximaal 60 cm onder maaiveld (RUNHAAR & HENNEKENS, 2016). Doordat de GLG hier minder ver wegzakt is de waterstandsfluctuaties minder groot, wat zeer belangrijk is voor een goede ontwikkeling van hoogveenbos. Ook ligt de oostelijke geul lager in het landschap dan de westelijke geul. Hierdoor stroomt meer water over de kleilaag naar het Campagnebosch. Daarnaast is de waterkwaliteit een stuk beter dan in het Rabattenbos. Tot slot is de bodemchemische kwaliteit voor plant-beschikbaar-fosfaat, totaal-fosfor en zuurgraad goed te noemen wanneer deze worden getoetst aan

referentiewaarden (BEIJE & SMITS, 2013; KONING *et al.*, 2022). Wel blijkt dat in (zeer) droge jaren te hoge gehalten van nitraat en sulfaat in het grondwater worden gemeten (getoetst aan DE MARS (2010)). Dit is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan oxidatie (afbraak) van de aanwezige veenlaag.

Door de goede bodem- en waterkwaliteit, de stabielere waterstanden en de nog veelal intacte veenlaag komen op verschillende plekken in het Campagnebosch goed ontwikkelde vegetaties van hoogveenbossen voor. De mooiste vegetaties bevinden zich ongeveer in het midden van het Campagnebosch met Eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) [figuur 8] en uitgebreide veenmospakketten met veel Gewoon en Gewimperd veenmos. Ook zeldzamere soorten als Hoogveenveenmos (*Sphagnum divinum*) en Wrattig veenmos (*Sphagnum papillosum*) zijn in deze geul gevonden [figuur 9], vaak in de nabije omgeving van elkaar en van Eenarig wollegras. Deze laatste drie soorten waren nog niet bekend uit het gebied. Alleen Eenarig wollegras was eenmaal eerder aangetroffen tijdens de inventarisaties in het kader van de Ecohydrologische Atlas van Limburg (DE MARS *et al.*, 1998). De landschappelijke en vegetatieve waarde van

het Campagnebosch als hoogveenbos komt door het uitvoeren van dit onderzoek nog meer tot zijn recht. Het behoud en de versterking van de unieke natuurwaarden van de oude Maasarmen in de Boschhuizerbergen vraagt om gerichte hydrologische maatregelen, zoals beschreven en onderbouwd in het uitgevoerde ecohydrologische onderzoek (VAN DER WEIJDEN *et al.*, 2025).

DANKWOORD

Financiering voor dit onderzoek is mogelijk gemaakt door de Provincie Limburg. Naast de auteurs van het artikel hebben Tom Hottentot en Anouk Horn aan dit onderzoek meegewerkt. Onze dank gaat uit naar Fred van den Brink, Peter Bakker, Wim Hazenberg, Harry Bussink, Jaap van der Linden, Thijs Castenmiller, Karlijn Kessels, Joris Langemeijer, Stijn Verdijk, Heleen Tiessen en Gerrit Schouten voor waardevolle bijdragen aan het onderzoek. Speciale dank gaat uit naar Jet Prevosth voor het illustreren van de dwarsdoorsnede.

provincie limburg

Summary

WHERE THE MEUSE ONCE FLOWED

An ecohydrological analysis of the former Meuse channels in the Boschhuizerbergen Natura 2000 area

Boschhuizerbergen in northern Limburg is a unique Natura 2000 area which includes two old river branches of exceptional ecological value. These channels are remnants of ancient riverbeds of the Meuse from the Ice Ages, characterized by layers of sand, gravel, and later river clay. Within these channels, bog woodland (habitat type H91D0) and oligotrophic to mesotrophic standing waters (H3130) are found. Ecohydrological research shows that locally infiltrating groundwater and rainwater accumulate in the channels above poorly permeable clay and peat layers, maintaining wet conditions.

Both channels feature bog woodlands, which vary significantly in quality. The western Rabattenbos site is heavily ditched, and clay layers have partially been dug out and/or disturbed. The

groundwater levels here are too low, and the peat has become highly humified. In contrast, the eastern Campagnebosch site has more favourable conditions: the largely intact clay and peat layers retain water, groundwater quality is better, and the peat layers are mostly preserved. Here, rare plant and moss species and valuable vegetation types occur that had not previously been recorded in the area.

The artificial shallow lake dug in the 1990s shows characteristics of a weakly buffered system but suffers from high concentrations of sulphate, ammonium and nitrate, and a low bicarbonate concentration, especially in the southern part, where water flows in from the bog woodland.

Literatuur

AHN, 2025. Actueel Hoogtebestand Nederland. AHN4 DTM. Geraadpleegd 17 juni 2025. www.ahn.nl/ahn-viewer.

BEIJE, H.M. & N.A.C. SMITS, 2013. Herstelstrategie H91D0: Hoogveenbossen. In: Ministerie van LNVN, Rapport Herstelstrategieën stikstofgevoelige habitats. Deel II. Ministerie van LNVN, Den Haag: 843-854.

BIJLSMA, R.J., J.A.M. JANSSEN, G. BOS, F.G.W.A. OTTBURG & H. SIERDSEMA, 2021. Ecologisch beoordelingskader voor doelbereik in Natura 2000-gebieden. Wageningen Environmental Research, Wageningen.

KONING, S., M. VAN MULLEKOM, & F. SMOLDERS. 2022. Bodem- en hydrochemisch onderzoek Roodzanden. B-Ware, Nijmegen.

MARS, H. DE, 2010. Update OGOR beoordelingsstelsel-matiek-waterkwaliteit. Royal Haskoning, Maastricht.

MARS, H. DE, C. VAN GOOL & C. VAN TIJEN, 1998. Ecohydrologische atlas Limburg: evaluatie verdrogings-toestand Limburg 1989-1996. Provincie Limburg, Maastricht.

RUNHAAR, H. & S. HENNEKENS, 2016. Waternood "Hydrologische randvoorwaarden natuur." Wageningen Environmental Research, Wageningen.

TNO, 2025. Dinoloket. Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond. Nederlandse Organisatie voor Toegepast-natuurwetenschappelijk Onderzoek TNO, Utrecht. Geraadpleegd 27 mei 2025. www.dinoloket.nl.

WEIJDEN, B. VAN DER, E. STEINBUSCH, J. KASTEEL, T. HOTTENTOT, A. HORN & T. PATERNOTTE, 2025. Ecohydrologisch onderzoek Maasarmen Boschhuizerbergen; Systeemanalyse en modelonderzoek. Royal Haskoning DHV, Maastricht.

‘Wilde’ paarden in Limburg van de 9^e tot de 17^e eeuw: een referentie voor natuurbeheer?

DEEL 2: TOPONIEMEN

Rob Lenders, Radboud Universiteit, Postbus 9010, 6500GL, Nijmegen, e-mail: r.lenders@science.ru.nl

Geschreven historische bronnen laten zien dat in het verleden ook in Limburg ‘wilde’ paarden voorkwamen. Deze dieren waren echter niet echt wild maar werden in de ‘wildernis’ gehouden en gefokt, waarschijnlijk om te voldoen aan de vraag vanuit de landbouw. Historische documenten als rekeningen, akten en juridische verslagen zijn echter niet de enige bronnen die ons ter beschikking staan om de voormalige aanwezigheid van ‘wilde’ paarden in Limburg aannemelijk te maken. In dit tweede artikel over ‘wilde’ paarden wordt behandeld hoe ook toponiemen (plaatsnamen) kunnen helpen bij het inzichtelijk maken van dit fenomeen in ruimte en tijd.

TOPONIEMEN ALS HISTORISCHE BRON

In het eerste deel van dit tweeluik over ‘wilde’ paarden in Limburg en directe omgeving (LENDERS, 2026) zijn alle bekende historische bronnen (daterend uit de 14^e tot 17^e eeuw) behandeld waarin het fenomeen van het voorkomen van paarden in de ‘wildernis’ beschreven is of waarin op een of andere wijze direct naar ‘wilde’ paarden wordt gerefereerd. Centrale vraag daarbij was of het hierbij daadwerkelijk handelde om ‘wilde’ paarden en of dit fenomeen dus als referentie voor ‘natuurlijke’ begrazing met Konik- of Exmoor-pony’s (*Equus caballus*) gehanteerd kan worden ter vervanging van de uitgestorven Tarpan (*Equus ferus ferus*) [figuur 1]. Na kritische beschouwing is geconcludeerd dat al deze bronnen weliswaar spreken over ‘wilde’ paarden, maar dat deze zeker niet als echt wild beschouwd kunnen worden. Veel meer gaat het om een eeuwenoud gebruik om paarden vrijlopend in de ‘wildernis’ te houden en te fokken [figuur 2], vooral voor de landbouw, met zo weinig mogelijk, maar zeker niet

FIGUUR 1
Tekening van een jonge Tarpan (*Equus ferus ferus*), een wild paard (tekening: Charles Hamilton Smith, 1841, afbeelding: publiek domein).

FIGUUR 2
'Wilde' paarden vrij
rondlopend in het
bos. Gravure van
Hans Baldung, 1534
(afbeelding: publiek
domein).

zonder menselijke bemoeienis. Uit de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd is uit Limburg een beperkt aantal gebieden bekend waarvoor deze wijze van houden en fokken van paarden aangetoond is: Echterwald/Genouwen, de Meinweg en het Meerlebroek. Ook uit Gelderland (omgeving Nijmegen en Achterhoek) en Noordrijn-Westfalen (van het Liesner Wald tot Wassenberg) zijn voorbeelden bekend van het houden van 'wilde' paarden in de 'wildernis' waar tevens de leden van 'gemeynthen' of marken bepaalde gebruiksrechten hadden. De meeste bronnen laten er weinig twijfel over bestaan dat het houden van paarden op gemeenschappelijke gronden in de late middeleeuwen een reeds lang gevestigd recht was van de maatschappelijke bovenklasse. Leden van de adel en de geestelijkheid waren oorspronkelijk de belangrijkste grootgrondbezitters van de 'wildernis' maar verleenden bepaalde gebruiksrechten op hun gronden aan vrije boeren. Het recht op het houden van paarden werd hier echter van uitgezonderd en bleef voorbehouden aan de grondeigenaren zelf of aan hun leenhouders. Hoe ver in de tijd het gebruik van houden en fokken van paarden terug gaat is echter moeilijk vast te stellen op basis van de geraadpleegde bronnen omdat gebruiksrechten veelal pas vanaf de 13^e en 14^e eeuw werden vastgelegd. Rechtstreekse verwijzingen in geschreven bronnen naar het houden van 'wilde' paarden op gemene gronden zijn bovendien mogelijk verloren gegaan of nog niet ontdekt. Daarmee is ook onduidelijk in hoeverre het fenomeen zich geografisch uitstrekte. Wellicht werd het recht om wilde paarden te houden ook niet altijd expliciet vermeld maar was het onderdeel van een meer omvattend recht zoals recht op jacht (wildbaan) waarmee de zogenaamde 'paardengang' vaak in één adem wordt genoemd.

Toponiemen die op een of andere wijze naar het houden van paarden in de 'wildernis' kunnen verwijzen, bieden (hoewel soms stevig gemaskeerd) ook mogelijkheden voor het reconstrueren van het voorkomen van deze praktijken in het verleden. In

dit tweede artikel over 'wilde' paarden in Limburg en directe omgeving worden dergelijke toponiemen daarom als uitgangspunt genomen om kennis over ouderdom en mogelijke verspreiding van het houden van paarden op gemene gronden verder uit te bouwen. Schriftelijk bewijs van plaatsnamen (ook wel attestatie genoemd) gaat veelal verder terug in de tijd dan de meer gedetailleerde beschrijvingen van rechten, juridische geschillen en rekeningen. Bovendien is de oorsprong van toponiemen veelal herkenbaar aanwezig in de huidige plaatsnamen en daardoor ook beter bewaard gebleven en op te sporen. Voor Limburg is er, naast de

landelijke toponymische woordenboeken (GYSSELING, 1960; VAN BERKEL & SAMPLONIUS, 2006), een zeer uitgebreide Codex Nederlands-Limburgse Toponiemen beschikbaar (SCHRIJNEMAKERS, 2014). Deze werken hebben als startpunt gediend voor het hier beschreven onderzoek naar toponiemen met betrekking tot paarden in Limburg en directe omgeving. De gevonden toponiemen alsook de reeds eerder beschreven gebieden waar 'wilde' paarden werden gehouden (LENDERS, 2026) zijn weergegeven in figuur 3.

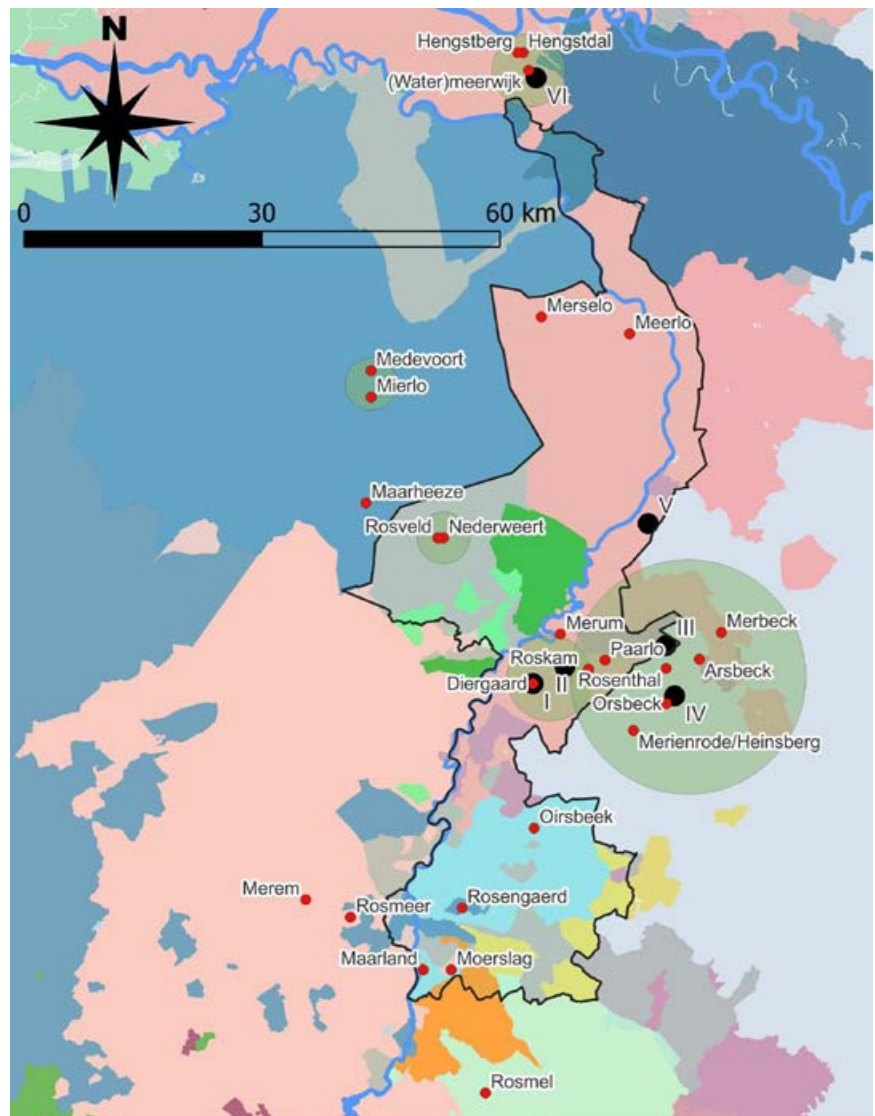
'MEER': MOERAS OF MERRIE?

Toponiemen bestaan vaak uit twee (of meerdere) bestanddelen, waarvan de oorspronkelijke betekenis niet altijd even eenvoudig vast te stellen is. Zo wijst de plaatsnaam Roermond niet op de monding van de Roer in de Maas, zoals men wellicht geneigd is te denken, maar is het tweede deel, het zogeheten toponymisch grondwoord, gerelateerd aan 'mons', in de betekenis van 'berg' of 'heuvel'. 'Roer' is het zogenaamde bepalend of verklarend element. Roermond betekent dus zoveel als 'heuvel bij de Roer' (SCHRIJNEMAKERS, 2014). Ook bestanddelen van andere plaatsnamen zijn niet altijd even gemakkelijk te herleiden. Een dergelijk probleem is bijvoorbeeld de duiding van plaatsnamen die beginnen met 'meer', 'mer', 'maar', 'mar', 'mier' en dergelijke. Deze bepalende elementen worden door toponymisten veelal geïnterpreteerd als 'groot open water' of 'moeras'; vergelijk het Engelse 'mire', het Duitse 'Meer' en het Franse 'mer'.

Dergelijke interpretaties zijn echter niet altijd vanzelfsprekend. De Brabantse plaatsnaam Mierlo (oudste attestatie uit het jaar 1202: Mierle) zou bijvoorbeeld zijn afgeleid van de woorden **mari* en **lauhaz*¹, hetgeen zoveel zou betekenen als '(omheind) droog open bos in moerassig gebied' (VAN BERKEL & SAMPLONIUS, 2006). Veel toponiemen die met een 'meer'-variant beginnen zijn echter veel logischer als het verklarend element als 'paard' of

FIGUUR 3

Locaties van waarschijnlijke en mogelijke historische paarden-toponiemen in Limburg en aangrenzende gebieden (rode stippen) en van gebieden waarvan historische referenties van 'wilde' paarden bekend zijn (zwarte stippen; LENDERS, 2026): I = Echterwald; II = Genouwen; III = Meinweg; IV = Wassenberg; V = Merlenbroek; VI = Nederrijksvald. Transparante groene cirkels geven clusters van mogelijk samenhangende toponiemen. De gekleurde gebieden representeren het grondgebied van verschillende graafschappen/hertogdommen rond 1500. Kaart gemaakt met QGIS op basis van GIS-bestanden van STAPEL (2023).

juister als 'merrie' wordt geïnterpreteerd. 'Meer' en 'mèèr' en diverse varianten daarop zijn in Limburg en omliggende gebieden, maar ook ver daarbuiten, een bekend dialectwoord voor 'merrie' hetgeen de duiding van het verklarend element 'meer' in zijn veelvoud aan varianten als 'vrouwelijk paard' plausibel maakt.

Als in het geval van Mierlo 'mier' als merrie wordt geduid, dan betekent Mierlo zoveel als '(omheind) droog open bos voor merries'. Ook het toponiem Medevoort, een nabij Mierlo gelegen gehucht, krijgt bij nadere beschouwing een andere betekenis dan er gewoonlijk aan wordt toegekend. De gangbare verklaring is dat het betrekking heeft op een voorde of doorwaadbare plaats in de beek de Mede. Een beek met een dergelijke naam is in de omgeving echter niet bekend. Oudere schrijfwijzen van Medevoort werpen een ander licht op de zaak. De etymologiebank (VAN DER SIJS, 2010) geeft als schrijfwijze uit 1430 Meerenvort. Die naam zou kunnen duiden op een doorwaadbare plaats in een beek waar merries gewoonlijk de stroom overstaken. De combinatie Mierlo en Medevoort wijst dan mogelijk op een droog, open bosgebied waar een beek doorheen stroomde dat gebruikt werd om paarden in de vrije natuur te houden. De naam van het dorp Merselo nabij Venray kan ook teruggevoerd worden op 'meer' plus 'lo' getuige de attestaties Marisloe (1461), Merslo (1550) en Meresloe (1693) (VAN BERKEL & SAMPLONIUS, 2006; SCHRIJNEMAKERS, 2014). Ook in deze streek heeft in het verleden dus mogelijk een 'droog, open bos voor merries' gelegen.

De duiding van het toponiem Mierlo maakt het aantrekkelijk om ook aan de Noord-Limburgse plaats Meerlo de betekenis van 'droog open bos voor merries' toe te kennen. Historische schrijfwijzen van Meerlo zijn onder andere Mirlare (attesta-

tie 1134), Mirlar (1213), Mirlaer (1326) en Myrlaer (1325) (GYSELING, 1960; VAN BERKEL & SAMPLONIUS, 2006; SCHRIJNEMAKERS, 2014). Het toponymisch grondwoord wijst daarmee in een andere richting dan -lo, namelijk 'hlæri' (-laar), in de betekenis van 'moerassig (open) bos'. 'Hlæri' betekent dus weliswaar ook (open) bos, maar daarbij gaat het in tegenstelling tot *'lauhaz' (-lo) niet om droog maar juist om moerassig terrein. Meerlo moet dan geïnterpreteerd worden als 'moerassig open bosgebied voor merries'. De koppeling tussen 'meer' en 'laar' maakt ook de interpretatie van 'meer' als moeras minder waarschijnlijk; er wordt dan immers een pleonasme gecreëerd: 'moerassig moerasbos'. Mogelijk wijst ook SCHRIJNEMAKERS (2014) er juist om deze reden op dat 'meer' in het toponiem Meerlo ook 'merrie' kan betekenen. Ook de duiding van 'meer' als moeras in combinatie met het grondwoord 'broek' in toponiemen als Merbroc (nabij Dendermonde, België; attestatie 1223) en Meerbrook en Merebroke, Engeland; (attestatie 1338) zouden, als 'meer' geïnterpreteerd zou worden als 'moerassig gebied', vergelijkbare pleonasmen ople-

FIGUUR 4
Afbelding van een
mogelijke 'custos'
(waarschijnlijk 14^e
eeuw) die een 'wild'
paard probeert te
temmen (afbeelding:
Bodleian Library MS.
Bodl. 264, Universiteit
van Oxford).

veren. Verklaringen als 'broekgebied voor merries' zijn ook voor deze toponiemen veel logischer. Heel af en toe brengen toponymisten 'meer'-plaatsen wel in direct verband met merries of paarden, zoals ook SCHRIJNEMAKERS (2014) dat dus deed voor Meerlo. Een voorbeeld is de hoeve Marscalchic nabij Varsseveld in de Achterhoek (attestatie 1200), hetgeen zoveel betekent als 'eigendom van de verzorger van de merries' ('marha' en 'skalka' en 'inga'); ons woord maarschalk is hier van afgeleid (GYSELING, 1960). Ook het Utrechtse Maarschalkerweerd (Marescalerwerth; attestatie 1159) wat zoveel betekent als 'de uiterwaard van de merrieverzorger', is hier op terug te voeren. Opvallend is dat de Maarschalkerweerd nu een wijk vormt in Utrecht, samen met het naastgelegen Mereveld. Een ander, voor ons interessanter, voorbeeld is Merienrode (attestatie 1225) bij Heinsberg, dat is afgeleid van 'marhjon' en 'roPa', dat betekent: bosrooiing voor merries (GYSELING, 1960). Ook in het Duitse Marl (Meronhlara: 'meriha' en 'hlæri'; attestatie 890) is de betekenis 'merrie' verbonden aan het grondwoord 'laar'. De plaatsnaam betekent dan ook zo veel als '(vochtige of moerassige) bosweide voor merries' (VAN BERKEL & SAMPLONIUS, 2006). De naam van het historische Noord-Franse Merielant (het huidige Loberge) is volgens GYSELING (1960) samengesteld uit 'marhjon' en 'landa', merrieland. De vergelijking met Maerlant bij Brugge (België) en bij Den Briel (Zuid-Holland) maar vooral met het Limburgse Maarland (Merlant; attestatie 1281, Marlant; attestatie 1330, ook Maerlant) dringt zich hierbij op. Volgens SCHRIJNEMAKERS (2014) betekent het Zuid-Limburgse Maarland echter 'land bij een maar' (=moeras) en komt een dergelijke combinatie van tegenstrijdige naamelementen ('poel', 'vijver' en 'land') wel vaker voor. Ook in dit geval behoort een combinatie van 'merrie' en 'land' echter zeker niet tot de onmogelijkheden en geeft het zelfs een betere verklaring.

Welke indicaties zijn er nog meer dat het bepalende element 'meer' betrekking heeft op het woord 'merrie' en niet op 'moeras'? De Slavisch sprekende landen Polen en Tsjechië, kennen plaatsen met namen als Kobylepole en Kobylí pole. Letterlijk vertaald betekenen het verklarend element 'kobyla' en het toponymisch grondwoord 'pole' respectievelijk 'merrie' en 'veld'. In het Pools en Tsjechisch kan er geen sprake zijn van verwarring tussen de betekenis van 'kobyla' als 'merrie' dan wel 'moeras', simpelweg omdat 'kobyla' in Slavische talen nooit de betekenis heeft van 'moeras'. Beide plaatsnamen betekenen dus 'merrieveld' en niet 'moerasveld' en zijn daarmee een logisch Slavisch synoniem voor het Germaanse 'meerveld' dat in diverse varianten veelvuldig voorkomt in Engeland, Duits-

land en Nederland, zoals het eerder gememoreerde Mereveld bij Utrecht. Een nog duidelijker aanwijzing zijn sommige tweetalige vermeldingen van plaatsen, zoals Kobylata in Polen, dat vroeger in het Duits Stutfeld heette, met 'stut' in de betekenis van zowel 'merrie' (vergelijk het Duitse 'Stute') als van 'kudde wilde paarden in een omheining' (zie ook de verklaring voor het woord Stôt in LENDERS, 2026). Aangetekend zij wel dat 'meerveld'-toponiemen niet onbetwistbaar met 'wilde' paarden verbonden hoeven te zijn. Dergelijke velden kunnen ook gebruikt zijn voor nabeweiding van akkers met gedomes-ticeerde paarden na het oogsten van akkerbouw-gewassen, hetgeen in middeleeuws Europa zeker voorkwam (LENDERS, 2024). Heel waarschijnlijk is dat echter niet omdat nabeweiding nooit meer is geweest dan een afgeleide grondgebruiksvorm en dus zeker niet de hoofdgebruiksvorm (zie ook LENDERS, 2024). Het is niet voor de hand liggend een 'veld' te vernoemen naar een secundaire gebruiksvorm.

MEER 'MEER'-TOPONIEMEN

De schrijfwijze van het verklarend element 'meer' kan behoorlijk variëren.² Dit was hiervoor al te zien bij de plaatsnaam Meerlo ('mir' en 'myr'), maar het is ook te zien bij oude verwijzingen naar het slot Marveld bij Groenlo in de Achterhoek. Dit kasteeltje stond vroeger ook bekend als Meervelde (1355), Marrevelt (1597) en Mierevelt (16^e-17^e eeuw). Dit voorbeeld brengt ons ook terug bij de veel voorkomende combinatie van het verklarende element 'meer' en het grondwoord 'veld'. In de toponymie heeft 'veld' (verwant aan het woord 'vellen' van bos of bomen) veelal de betekenis van gemeenschappelijk heideveld voor de 'gemeeynt', oftewel: de gemene gronden; soms ook met de aanvullende betekenis 'omheind'. De combinatie 'meer' en 'veld' komt op nationale en internationale schaal veelvuldig voor.

Enkele voorbeelden: Marfeld (circa 1570, Engeland), Mirfeld (België), Merfeld (Marefeldon, 10^e eeuw; Duitsland) en Marsvelde (Maresuelde, Duitsland; 1015–1025). In de Limburg nabije Nederlandse provincies kan men, behalve aan het hiervoor reeds genoemde Achterhoekse Marveld en het Utrechtse Mereveld, denken aan Meerveldhoven (onder meer Maruilde; 1170–1175 en Merefelt; 1297, beide in Noord-Brabant) en Meerveld (Meervelt; 1560, gelegen bij Apeldoorn, Gelderland). Het laatste gebied bestaat thans voor het grootste deel uit het Kroondomein Meervelder Bos.

Voor de Limburgse situatie is in deze context de oude naam voor Nederweert van belang: Maruilde (attestatie 815; de ‘u’ spreekt men uit als ‘v’), of in latere varianten Meerfelt (1400, 1558), Merefelt (1400, 1699, 1758) en Meervelt (1350). Met de negende eeuwse attestatie Maruilde is dit het oudste aan merries gerelateerde toponiem in Limburg.

‘Meer’ wordt ook met andere grondwoorden die gerelateerd zijn aan bos verbonden dan enkel in de ‘-lo’ en ‘-laar’ toponiemen. Een voorbeeld is Meerhout in België (Mareolt; attestatie 741, GYSELING, 1960) of Marwood in Engeland (Mereuda; attestatie 1086, MILLS, 2012). Ook in het Noord-Brabantse Maarheeze komt de combinatie van ‘meer’ met een ‘houtig’ grondwoord voor (Marresia; oudste attestatie 1223, VAN BERKEL & SAMPLONIUS, 2006) waarbij ‘hees’ zoveel betekent als ‘struikgewas’ of ‘kreupelhout’. Ook andere met ‘meer’ verbonden toponymische grondwoorden lijken te refereren aan ‘houtige’ grondwoorden, zoals ‘haag’ (omheining met struiken, heg), van het oorspronkelijk Oudnederlands ‘haghe’ in de betekenis van ‘omheind gebied of jachtterrein’ (VAN DER SIJS, 2010). Later is ‘haag’ qua betekenis ook overgegaan in ‘bosje van laag hout’. Voorbeelden van de combinatie ‘meer’ met ‘haag’ zijn Meerhage in België (Merahaga; 964, Merhaga; 966, Merhaga; 11^e eeuw) en Meerhay in Engeland (attestatie circa 1610). De koppeling aan een omheind gebied is ook bekend van veelvuldig voorkomende Engelse plaatsnamen als Marton, Marston, Merton en Merton met het grondwoord ‘ton’ in de betekenis van omheining.

Andere toponymische grondwoorden komen eveneens veelvuldig voor in een combinatie met ‘meer’, zoals ‘dal’ in (het bos van) Meerdal bij Neten, België (Merdal; 1186, Miradal; 1147) en het reeds eerder genoemde ‘broek’ in Merbroc (1223, België) en Meerbrook (1338, Engeland). Ook het grondwoord ‘-wijk’ komt voor in combinatie met ‘meer’, zoals in het Noord-Hollandse Meerwijk (Meerwyc; 1293, Merwyc; 1312–1350 en Meerwijck; 1320) en het Brabantse Meerwijk bij Den Bosch (Merwik; 1311).³ Betekenisvoller is echter het toponiem Watermeerwijk bij Nijmegen (Watermerwyc; 1561), oorspronkelijk een verloren gegane burcht bij het voormalige buurtschap Meerwijk. De burcht was gebouwd op een ‘pol’, een klein eiland in “den wyer

genoemt den watermerwyck” (SCHULTE, 1983). Als toponymisch grondwoord kan ‘wijk’ afgeleid zijn van het uit het Latijn afkomstige vicus, ‘woonplaats’, maar ook van ‘wik’, hetgeen in Noordwest-Europa stond voor een begrens en omheind gebied. Aangezien er voor zover bekend in de Romeinse tijd geen dorpje of nederzetting heeft gestaan op de huidige locatie van Watermeerwijk (en in later eeuwen alleen een landhuis), is het niet onaannemelijk dat het oorspronkelijk hier ook ging om een omheind gebied voor merries (‘mare’ en ‘wic’). Meer dan een toevallige bijkomstigheid is dat deze locatie gelegen is binnen het domein van het voormalige Nederrijkswald. In deel 1 van dit tweeluik (LENDERS, 2026) is er reeds op gewezen dat in het Nederrijkswald ‘wilde’ paarden werden gehouden die in de 14^e eeuw door de “custos vagorum equorum”, de toezichthouder op de zwerfende paarden, beheerd en verkocht werden in opdracht van de Hertog van Gelre [figuur 4].

Een laatste ‘meer’-toponiem dat aandacht verdient is dat van het Limburgse Merum. Er zijn vele middeleeuwse attestaties van deze plaats bij Roermond bekend: Mereheim en Mereheym (1088–1212), Merehem (1101), Merheim (1133, 1240), Merheym (1203, 1224), Meren (1212) en Merhem (1464). Ook elders in Nederland is een variant van deze plaatsnaam bekend, zoals Merum in Groningen (met attestaties als Merum uit 1422, 1446, 1474 en 1546), Marrum in Friesland (Merheim en Mereheim; 825–842) en Marle in Overijssel (onder meer Me(e)rnheim en Marnhem; 14de eeuw). In Belgisch Limburg is de plaats Merem gelegen (Merehem; 1106) en Keulen in Duitsland kent een stadsdeel met de naam Merheim (Mereheim; 1158–1168 en Merhem; 1183–1192). Uit Twente zijn erven bekend onder de naam Meerman, en als eerdere attestaties Merhem en Merum (schriftelijke mededeling H. van Gils, 18 oktober 2025). De erven zijn gelegen nabij Hengelo

FIGUUR 5
Groot Paarlo (bij EE)
en Klein Paarlo (bij
CC). Uitsnede van:
“Caerte figurative van
de situatie van Groot
en Klein Paerdelaer”
door G. Coolen, 1727
(afbeelding: Historisch
Centrum Limburg).

FIGUUR 6
Restant van een landweer in natuurgebied Hengstdal bij Nijmegen. Een landweer was een aarden wal begroeid met doornige struiken en aan weerszijden een greppel of sloot. Een landweer had vooral een defensieve functie, maar werd ook gebruikt als afscheiding/omheining voor paarden en andere dieren (foto: R. Lenders).

en het Hengelerveld, met als betekenis respectievelijk ‘omheind open bos’ en omheind onverkaveld open gebied’ (‘henge’ heeft de betekenis ‘omheining’, zoals in Stonehenge).

In de Hottinger-atlas (1773-1794; VERSFELT, 2003) is op het kaartblad van ‘Gelmuide’, het huidige Genemuiden, een boerderij met de naam ‘Paarde Boer’ te zien langs het huidige Ganzendiep nabij de toenmalige Zuiderzee. De boerderij bestaat nog steeds als (voormalig) melkveebedrijf en minicamping Paardeboer. Blijkbaar was hier eind 18^e eeuw (of wellicht ook al eerder) een bedrijf gevestigd dat zich gespecialiseerd had in paarden. Het woord Mereheim en zijn derivaten kan duiden op een soortgelijk bedrijf. ‘Heim’ kan vele gerelateerde betekenissen hebben en is afgeleid van het Proto-Germaanse woord *haima, in de betekenis van ‘woonplaats’. Het woord heeft in de loop der tijd ook de betekenis ‘hoeve’ en ‘erf’ gekregen maar ook ‘omheinde plaats’. Mereheim zou dus zowel ‘merrie-hoeve’ kunnen betekenen als ‘omheinde plaats voor merries’. In het eerste geval zou het dus kunnen gaan om de woonplaats van iemand die merries verzorgde of er toezicht op hield. Vergelijk ook het eerder genoemde toponiem Marschalchic voor een hoeve bij Varsseveld.

ANDERE ‘PAARDEN’-TOPONIEMEN

Opvallend is dat toponiemen die met het verklarend element ‘paard’ beginnen nauwelijks tot niet voorkomen of tenminste niet als zodanig onderscheiden worden. SCHRIJNEMAKERS (2014) meldt een van de weinige uitzonderingen hierop. Hij verklaart het toponiem Paarlo [figuur 5] bij Sint Odiliënberg als ontstaan uit de combinatie ‘paard’ en ‘laar’. De oudste attestatie van Paarlo is ‘Pardelare’ uit 1263; later komen ook attestaties voor als Pardelaer (attestatie onder andere uit 1365), Pardeler (1437), Parle (onder andere 1454), Parloe (15e eeuw) en Parlo

(1566). DE VAAN (2015) plaats bij de afleiding ‘paard’ in Paarlo een kritische kanttekening. Hij stelt dat het Limburgse woord voor paard altijd ‘peerd’ of ‘pèerd’ is en dat het eerste deel van ‘Pardelare’ dus niet op paard kan slaan, maar hij geeft zelf geen alternatieve verklaring. De naam Paarlo hoeft echter niet noodzakelijkerwijs van Limburgse oorsprong te zijn maar kan van elders ingevoerd zijn. Het toponiem zou afgeleid zijn van de familienaam van het geslacht Van Paerdelaer dat hier in ieder geval in de 15^e eeuw woonde. Die familie zou afkomstig kunnen zijn uit de omgeving van Sint-Oedenrode, waar eind 14^e eeuw nog een landgoed gelegen was met de naam Te Paerdelaer (archief Brabants Historische Informatie Centrum; 7633 Dorpsbestuur Sint-Oedenrode). De validiteit van Paarlo als lokaal, paard-gerelateerd toponiem is daarmee echter hoogst onzeker. Ook Baarlo (met interpretatie ‘baar’=paard) zou op eenzelfde afleiding teruggevoerd kunnen worden, maar de onzekerheid hierbij is nog groter. Opvallend is wel dat enkele gebieden die bekend stonden om hun vrij rondlopende paarden ook met het bepalend element ‘ber’ beginnen, te weten het Achterhoekse Berlewalde en het Duitse Barl nabij het Duisburger Wald (zie ook LENDERS, 2026). Een verklaring voor ‘baar’ of ‘ber’ als betekenis ‘kaal’ of ‘onbegroeid’ is in combinatie met -lo of -laar (beide ‘open bos’) in ieder geval onbevredigend.

Een schijnbaar in eerste instantie eveneens verzochte betekenistoekenning van een plaatsnaam aan paarden is die van Moerslag, een buurtschap bij Sint Geertruid in Zuid-Limburg. Moerslag is volgens VAN BERKEL & SAMPLONIUS (2006) afgeleid van ‘de woorden *maur’ en ‘lo’, in de betekenis van ‘donkerbruin paard’ en ‘droog open bos’. Oudere attestaties wijzen in ieder geval op een -lo oorsprong van het toponymisch grondwoord van deze plaats: Moerselo en Morslo (beide uit 1390) en Moirsloie (1401). Aan paarden gerelateerde toponiemen die betrekking hebben op hengst of ‘stud’ in de betekenis van ‘kudde wilde paarden’ komen in Engeland en Duitsland veelvuldig voor maar in Nederland nauwelijks en in Limburg zelfs in het geheel niet (LENDERS, 2024). Hier wordt daarom op dergelijke toponiemen niet ingegaan, met één uitzondering. In en nabij Nijmegen komt het toponiem Hengstdal voor als aanduiding voor een van de wijken van de stad en voor een klein natuurgebied [figuur 6]. De reden om hier toch aandacht te besteden is dat dit Hengstdal voorheen ook deel uitmaakte van het aan Limburg grenzend Nederrijksvald, het gebied waarvan eerder al is aangetoond dat er ‘zwervende’ paarden (‘vagi equi’) werden gehouden. Het Hengstdal (Hinsdael; attestatie 1570) ligt op circa twee kilometer van Watermeerwijk, de plaats met het aan merries gerelateerde toponiem. Oudere documenten spreken ook van een Hynxtberch (1424) en een Hynsberch (1461) welke namen op hun beurt weer sterk doen denken aan het Duitse

Heinsberg. Gezamenlijk schetsen de toponiemen en de meldingen van ‘wilde’ paarden bij Nijmegen een redelijk overtuigend beeld van het Nederrijksvald als een bosgebied met een omheind en wellicht van een hoeve voorzien deelgebied waar merries werden gehouden en een daarvan afgescheiden deelgebied waar de fokhengsten verbleven. Een dergelijk samenstel vertoont opvallende overeenkomsten met de eerder gereconstrueerde wijze van het houden van ‘wilde’ paarden in de wildernis (LENDERS, 2024). De laatste categorie toponiemen die rechtstreeks aan paarden te koppelen zijn, is die van verklarende elementen die afgeleid zijn van het Proto-Germaans *(h)rusa-, paard. Dit woord heeft zich in twee richtingen ontwikkeld, te weten naar het nogal archaisch aandoend maar in het Nederlands nog steeds bestaande woord ‘ros’ en naar het inmiddels uit onze taal verdwenen ‘hors’, waarin nog wel duidelijk het Engels ‘horse’ herkenbaar is.

De ‘ros’-toponiemen worden door sommige toponymisten verklaard uit ‘rausa’ met de betekenis ‘riet’. Een voorbeeld is het Belgische Roeselare dat volgens GYSSELING (1960) is ontstaan uit ‘rausa’ en ‘hlæri’, hetgeen ‘rietland in/bij open moerassig bos’ zou betekenen. Ook in dergelijke gevallen is een alternatieve verklaring van de betekenis van ‘ros’ als ‘paard’ minstens even overtuigend. Er zijn ook duidelijke parallellen met de ‘meer’-toponiemen te trekken, zoals van het voornoemde Roeselare met Meerlo, of Rossfeld (Frankrijk) met het Gelderse Meerveld. Ook uit Limburg zijn enkele ‘ros’-toponiemen bekend maar die zijn voorlopig niet verder terug te voeren dan naar het begin van de 19^e eeuw, zoals Roskam bij Sint-Odiliënberg (Roskamp; attestatie 1803–1820) en Rosveld bij Nederweert (1826). Onbekend is of beide toponiemen terug te voeren zijn op een middeleeuwse of vroegmoderne oorsprong. Dat geldt wel voor enkele toponiemen buiten Limburg. Het toponiem Rosmel (Rosmale; 1381), gelegen in de Belgische provincie Luik nabij Herve (CARNOY, 1958), doet denken aan het Nederlandse Rosmalen (Rosmalla; onder meer 815, 816) dat geïnterpreteerd kan worden als ‘moerasgebied’ (*malhō) voor paarden’. Een ander toponiem met als verklarend element ‘ros’ is Rosmeer in de Belgische provincie Limburg (Rosmere; 1148). Het toponymisch deelwoord ‘meer’ is hier het grondwoord en dat maakt een verklaring als ‘moeras’ in dit geval wel waarschijnlijk. Net als Rosmel betekent Rosmeer dan zoveel als ‘moerasgebied voor paarden’. Ook interessant in deze context zijn locaties die met het verklarend element ‘rosen’ of ‘rozen’ beginnen. Bij Berg en Terblijt bevindt zich bijvoorbeeld een hoeve met de naam Rosengaerd (Roesengardt; 1575, Roesengart; 1633), hetgeen vaak geïnterpreteerd wordt als ‘Rozentuin’.⁴ Feit is echter dat er geen andere ‘gaard’-toponiemen zijn die verbonden zijn aan specifieke bloemen, dus waarom zou dat wel het geval zijn voor rozen? Een veel vanzelfsprekender

verklaring is om de naam Rosengaerd te interpreteren als ‘omheind gebied (gaard) voor paarden (ros)’; zie ook de parallelle verklaring voor Stuttgart in LENDERS (2026). Ook de betekenis van het Gelderse Rozendaal bij Arnhem (Rosendale; 1317 en Roesendaal; 1397) en het Brabantse Roosendaal (Rosendale; 1268 en 1474 Roesendaal; 1474) komen dan in een ander daglicht te staan. Opvallend is ook dat in het huidige Loberge in Frankrijk, dat we eerder zijn tegengekomen als Merielant, een straat bestaat met de naam Rue du Rosendaël.

Over toponiemen die van ‘hors’ zijn afgeleid zijn toponymisten het over het algemeen redelijk eens. Bepalende elementen als ‘hors’, ‘hers’, ‘hars’, ‘ors’ en ‘ars’ worden veelal geïnterpreteerd als paard. Het aantal ‘hors’-toponiemen is schier oneindig; enkele voorbeelden met hun oudste attestatie zijn: Assebroek (Arsabroch; 1187, België), Harseveld (Heseveld; 969, Duitsland), Harsewinkel (Hasunkla; circa 1090, Duitsland; winkel=hoek/uithoek), Horsehaie (1189, Engeland) en Horseheath (Horsei; 1086, Engeland). Wat dichterbij huis zijn Harselaar (Hersler; 1335/1336), Harselo (Heerslo; 1333 en Harslo; 1339) en Harskamp (Heerscamp en Hoerscamp; 1333, kamp=omheind veld), alle in Gelderland. Uit Limburg en aangrenzend Noordrijn-Westfalen zijn drie toponiemen bekend die mogelijk of waarschijnlijk terug te voeren zijn op ‘hors’ in de betekenis van paard en wel alle in combinatie met het grondwoord ‘beek’. In Limburg is dat Oirsbeek (Oersbeke; oudste attestatie 1273, zie ook SCHRIJNEMAKERS, 2014). Net over de grens met Duitsland bij Vlodrop-Station ligt het dorp Arsbeck (Orsbeck; oudste attestatie 965) en ongeveer zeven kilometer te zuidwesten daarvan het dorp Orsbeck (Horsbech; oudste attestatie 1142) [figuur 7]. De koppeling van paard met beek snijdt ook hout in de context van paarden die vrij rondlopen in de ‘wildernis’. Paarden kunnen in de vrije natuur goed voor zichzelf zorgen mits er voldoende water aanwezig is. Een beek zou een dergelijke bron voor water kunnen zijn; vergelijk ook het eerder vermelde Medevoort bij Mierlo. De beide Duitse dorpen lijken qua naam zo op elkaar en zijn zo dicht bij elkaar gesitueerd dat het niet uitgesloten is dat er zo nu en dan verwisseling

FIGUUR 7
Uitsnede uit een kaart van de Atlas van Sgrooten, 1573 (Koninklijke Bibliotheek België, Brussel). De uitsnede toont de grensstreek tussen Nederland en Duitsland ter hoogte van de Meinweg; zichtbaar zijn onder meer Vlodrop, Wassenberg, Orsbach en Heinsberg.

FIGUUR 8
Konikpaarden
(*Equus caballus*) in de
Oostvaardersplassen
(foto: Jac. Janssen).

heeft plaatsgevonden, ook in officiële documenten. Zo was bij Arsbeck het goed de Aldeborg gelegen waaraan volgens VENNER (1985) in 1502 het recht was verbonden van “den stot van den wilden perden up Meynwech”, maar ligt Orsbeck bij Wassenberg waar in 1350 aan Steven van Orsbeke het recht verleend was “dat sine perde gaen moghen in ‘s-hertoghen bosch van Wassenberghe” (VENNER, 1985; LENDERS, 2026). De mogelijke verwisseling tussen deze dorpen was voor de Hertog van Gulik in 1561 reden om de naam van Arsbeck in zijn huidige vorm vast te stellen ter onderscheiding van Orsbeck. Orsbeck is verder gelegen nabij Heinsberg, waarover hiervoor al gesuggereerd is dat deze plaats wellicht een ‘hengst’-toponiem draagt. Uit die omgeving is volgens GYSSELING (1960) ook een toponiem Merienrode (1225) bekend. Circa drie kilometer ten noordoosten van Arsbeck ligt het dorp Merbeck (Marbach; oudste attestatie 1295), en ongeveer tussen beide dorpen in ligt het gehucht Rosenthal, vernoemd naar een hoeve met gelijke naam Hof Rosenthal uit de veertiende eeuw. Kortom, de ruimere regio Meinweg-Wassenberg, ‘ademt’ paarden uit.

ENKELE SLOTBESCHOUWINGEN

Aan het einde van dit overzicht blijven nog enkele zaken over die enige aandacht behoeven. Het betreft toponiemen die van paarden zijn afgeleid of verband houden met het houden van paarden in de ‘wildernis’.

Nabij of in het Echterwald was vroeger een hoeve gelegen met de naam Diergaard (RENES, 2005),

letterlijk: omheining voor dieren. Nu is dit een buurtschap bij de wijk Echterbosch. Historische bronnen uit de directe omgeving spreken hier van “den ganc van den wilden perden”. ‘Diergaard’, ‘derhage’ en verwante geografische namen zijn in alle streken van Europa aanwezig. Onder andere in Denemarken en Duitsland, bijvoorbeeld het net over de grens bij Swalmen gelegen Diergardtscher Wald. Deze plaatsen zijn vaak verbonden met het houden van paarden. Uit Engeland is een testament bekend waarin sprake is van vererving van “þat wude at Aungre buten þat derhage

7 þat stod þe ic þer habbe”, wat betekent: “het bos bij Ongar behalve de ‘derhage’ en de ‘stod’ die ik daar heb” (WHITELOCK, 1930). Ook bij het Gelderse Rozendaal was een diergaard gelegen (VERSFEIT, 2003). Waarschijnlijk werden in dergelijke gebieden vroeger (tijdelijk) dieren gehouden, mogelijk als jachtwild, maar wellicht dus ook ‘wilde’ paarden en andere gedomesticeerde dieren. Het zou aan te bevelen zijn hier een meer systematisch onderzoek naar in te stellen.

Tot slot kan nog vermeld worden dat ook sommige familienamen wellicht afgeleid zijn van paardentoponiemen. Eerder noemden we al de familie Van Paerdelaer (ook Van Paerle en Van Pedeler) waar Paarlo wellicht zijn naam aan heeft ontleend. Vaak gaat het dan om adellijke families die ook genoemd worden in de context van transacties van ‘wilde paarden’. Voorbeelden zijn Bernt en Hinrich van Mervelde bij het Merfelder Bruch in de buurt van Dülmen, Steven van Orsbeke bij Wassenberg en Jacob van Mijrlaer bij Echt. Wellicht hebben deze families decennia of misschien wel eeuwenlang een rol gespeeld in het fokken van en de handel in ‘wilde’ paarden. Het maakt ook duidelijk dat het houden, fokken en handelen in deze ‘wilde’ paarden lucratief moet zijn geweest voor de beter gesitueerden.

In deel 1 van dit tweeluik is al duidelijk geworden dat met name de hertog van Gelre veel belang hechtte aan het in eigen hand houden van de paardenfokkerij in de ‘wildernis’. De meeste historische bronnen die melding maken van ‘wilde’ paarden in Limburg en aangrenzend Gelderland, als ook in Gel-

ders grondgebied in het huidige Duitsland, zijn op Gelre terug te voeren. De additionele kennis over de verspreiding van ‘paarden’-toponiemen in Limburg en naaste omgeving lijkt dit beeld te bevestigen. Daarnaast leveren de toponiemen aanwijzingen dat ook in de heerlijkheid, later graafschap van Valkenburg en de heerlijkheid Weert het houden en fokken van ‘wilde’ paarden heeft plaatsgevonden. Zowel uit de geschreven bronnen als uit de familienamen afgeleid van ‘paard’-toponiemen blijkt dat adellijke families waarschijnlijk al sinds de vroege middeleeuwen onbedoeld een prominente rol hebben gespeeld in het geven van een landschapsvormende functie aan ‘wilde’ paarden in de Limburgse natuur. Deze functie wordt tegenwoordig weer vervuld door Exmoor- en Konik-pony's [figuur 8], maar met ‘natuurlijke’ begrazing, in de zin van een proces zonder menselijke invloed, heeft dit weinig van doen.

Noten

1. De asterisk voor het woord (*) duidt erop dat de woorden gereconstrueerd zijn, maar dat er geen geschreven bewijs voor is.
2. Toponymisten voeren plaatsnamen die beginnen met Mariën vaak terug op de Heilige Maagd Maria. In een aantal gevallen zouden dergelijke toponiemen echter ook teruggevoerd kunnen worden op ‘meer’ in de betekenis van merrie. Plaatsnamen die met Mariën beginnen zijn hier buiten beschouwing gelaten omdat een verband met ‘merries’ vooralsnog te onzeker is.
3. In IJsland bestaat een dorpje dat Vík í Mýrdal heet, hetgeen volgens Wikipedia iets betekent als ‘baai in het veendal’. Inmiddels mag wel duidelijk zijn dat het ook de betekenis kan hebben van omheind gebied in het dal van de merries. Dit is een veel logischer verklaring, zeker omdat IJsland ook lang bekend heeft gestaan om zijn duizenden loslopende paarden (LENDERS, 2024).
4. SCHRIJNEMAKERS (2014) voert de naam van de hoeve terug op de naam van de familie die eigenaar was van de hoeve. De familie woonde in Maastricht in het huis De Roosengaert in de Grote Staat.

Summary

‘WILD’ HORSES IN LIMBURG IN THE 9TH TO 17TH CENTURIES: A REFERENCE FOR NATURE CONSERVATION?

Part 2: Toponyms

In a previous article, historical sources were used to identify several areas in the Dutch province of Limburg and the surrounding region where ‘wild’ horses (*Equus caballus*), mainly mares, were kept and bred in the ‘wilderness’ to meet the demand for (working) horses. This second article takes a closer look at toponyms (place names) which possibly refer to horses. These are mainly toponyms that begin with ‘meer’ (mare) and variants thereof, or with ‘ros’, ‘ors’ (both horse) and variants thereof. Such toponyms often combine these horse words with geographical designations such as ‘veld’ (field), ‘lo’ and ‘laar’ (both designations for (fenced) semi-open woodland) and ‘heim’ (settlement, farmstead or fenced area). The relevant place names identified in this article confirm the historical significance of the areas previously qualified as important for keeping and breeding horses in the ‘wilderness’. In addition, the localisations of a number of additional toponyms point at the possibility that such practices also took place elsewhere in the province. The toponyms also clarify that this was a cultural phenomenon and thus did not refer to the natural occurrence of truly wild horses in Limburg in the Middle Ages and the Early Modern Period.

Literatuur

- BERKEL, G. VAN & K. SAMPLONIUS, 2006. Nederlandse plaatsnamen, herkomst en historie. Spectrum, Utrecht.
- CARNOY, A., 1958. Het paard in de taalkunde en de naamkunde. Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie 32(1): 27-54.
- GYSELING, M., 1960. Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (voor 1226). Digitale editie en databank. Universiteit Antwerpen. Geplaatst 25 november 2013. Geraadpleegd datum 9 maart 2026. <http://www.wulfila.be/tw>.
- LENDERS, R., 2024. ‘Wild’ horses in medieval and early modern landscapes of Europe. Landscape History 44(2): 15-35.
- LENDERS, R., 2026. ‘Wilde’ paarden in Limburg van de 9e tot de 17e eeuw: een referentie voor natuurbeheer? Deel 1: Historische bronnen. Natuurhistorisch Maandblad 115(2): 55-62.
- MILLS, A.D., 2012. Online dictionary of British place names. Oxford University Press, Oxford.
- RENES, H., 2005. Wildparken in Nederland. Sporen van een oude vorm van faunabeheer. Historisch-Geografisch Tijdschrift 23: 21-35.
- SCHRIJNEMAKERS, M.J.H.A., 2014. Codex Nederlands-Limburgse toponiemen. Stichting Cultuur-Historische Uitgaven, Geleen.
- SCHULTE, A.G., 1983. Het Rijk van Nijmegen. Oostelijk gedeelte en de Duffelt. De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage.
- SIJS, N. VAN DER, 2010. Etymologiebank. Instituut voor de Nederlandse Taal, Leiden. Geraadpleegd datum 9 maart 2026. <https://etymologiebank.nl/>.
- STAPEL, R., 2023. Historical atlas of the Low Countries: A GIS dataset of locality-level boundaries (1350-1800). Research Data Journal for the Humanities and Social Sciences 8(1): 1-33.
- VAAN, M. DE, 2015. Nederlands-Limburgse toponiemen in de codex van A. Schrijnemakers en daarbuiten. Jaarboek 17 van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde: 5-17.
- VENNER, G.H.A., 1985. De Meinweg. Onderzoek naar rechten op gemene gronden in het voormalige Gelders-Gulikse grensgebied circa 1400-1822. Van Gorcum, Assen/Maastricht.
- VERSELT, H.J., 2003. De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794. Hevenskes uitgevers, Groningen.
- WHITELOCK, D., 1930. Anglo-Saxon wills. Cambridge University Press, Cambridge.

Onder de Aandacht

Extra Algemene Ledenvergadering 9 april 2026

Op donderdag 9 april zal een extra Algemene Ledenvergadering worden gehouden tijdens de maandelijkse bijeenkomst van Kring Roermond in de Groene Transformator, Bredeweg 10 te Roermond. Aanvang: 19.15 uur.

Opening en mededelingen

Notulen vorige vergadering

De notulen van de vorige Algemene Ledenvergadering op 31 januari, zijn in het maandblad van maart 2026 gepubliceerd.

Binnenwerk Buitenwerk

Op de internetpagina www.nhgl.nl is de meest actuele agenda te raadplegen.

N.B. de excursies en lezingen zijn open voor iedereen, ongeacht of u wel of geen lid van een kring of studiegroep bent.

Woensdag 1 april verzorgt Cecile Creemers-Hodzelmans voor de **Kring Maastricht** een lezing over het nachtvlinderonderzoek op de Sint-Pietersberg. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum, de Bosquetplein 6 te Maastricht.

Zaterdag 4 april inventariseert de **Mossenstudiegroep** onder leiding van Jan Hermans en Marleen Smulders (verplichte opgave via m.smulders@live.nl) de Beegderheide. Vertrek om 10.00 uur, locatie wordt bij opgave bekend gemaakt.

Zaterdag 4 april onderzoekt de **Paddenstoelenstudiegroep** De Dellen. Vertrek: 10.00 uur vanaf parkeerplaats de Nachtegaal, Gemeentebroek 6 te Meerssen. Opgave bij Marc Houben via marc.houben@home.nl.

Zaterdag 4 april onderzoekt de **Molluskenstudiegroep** de Middelsgraaf bij Echt op het voorkomen van de

Fraaie erwtenmossel. Vertrek: 10.30 uur vanaf Camping Hommelheide, Hommelweg 2 te Susteren. Verplichte opgave via biostekel@gmail.com.

Donderdag 9 april is er een practicumavond van de **Paddenstoelenstudiegroep** onder leiding van Marc Houben (aanmelden via marc.houben@home.nl). Aanvang: 19.00 uur in Natuur Educatie Centrum de Boschhook, Steinerbos 2a te Stein.

Donderdag 9 april verzorgt Julia van Knippenberg voor de **Kring Roermond** een lezing over het project 'Dood doet leven'. Aanvang: 19.15 uur in de Groene Transformator, Bredeweg 10 te Roermond.

Zaterdag 11 april leidt Pierre Grooten (aanmelden via piergrooten@gmail.com) voor de **Kring Heerlen** en de **Plantenstudiegroep** een excursie naar het Gulpdal met een bezoek aan klooster Hoogcruts. Aanvang: 13.30 uur vanaf parkeerplaats Camping Welkom, Hoogcruts 27 te Slenaken.

Zaterdag 11 april gaat de **Herpetologische Studiegroep** onder leiding van Pieter Puts (tel. 06-54946066, aanmelding via herpetostudiegroep@nhgl.nl) op onderzoek langs de Tunnelrooyse Beek en op Landgoed Lemmenhof. Verzamelen om 10.00 uur

Samenstelling bestuur

Hay Hutjens wordt door het bestuur voorgedragen als nieuwe penningmeester van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Het verzoek aan de Algemene Ledenvergadering is om hiermee in te stemmen.

Rondvraag en Sluiting

Namens het bestuur, Math de Ponti, voorzitter

in Ell ter hoogte van de bocht Kampstraat/Busstraat.

Maandag 13 april is er in Grevenbicht een werkvond van de **Molluskenstudiegroep**. Aanvang: 20.00 uur. Verplichte opgave via biostekel@gmail.com.

Zaterdag 18 april leidt Mark Smeets (verplichte opgave via marc.houben@home.nl) voor de **Paddenstoelenstudiegroep** een inventarisatie rondom Stokhem. Vertrek: 10.00 uur vanaf de parkeerplaats in Beertsenhoven bij de kruising met de kasteel Wijlreweg.

Zondag 19 april gaan de leden van **Werkgroep de Driestruik** onder leiding van Wouter Jansen (opgave via werkgroepdriestruik@nhgl.nl) zwerfvuil opruimen. Vertrek om 10.00 uur vanaf de zinken poort van de Driestruik. Vanuit Roermond: voorbij P.I. Zuid-Oost: locatie Roermond (Gevangenis), adres Keulse Baan 530. Dan eerste veldweg rechts ingaan (tegenover Productieweg). Dit is een onverharde weg, deze ongeveer 300 meter volgen tot aan een zinken poort aan de rechterkant.

Woensdag 22 april is er een bijeenkomst van de **Vlinderstudiegroep**. Aanvang: 20.00 uur in het Natuur-

historisch Museum, de Bosquetplein 6 te Maastricht.

Donderdag 23 april is er een practicumavond van de **Paddenstoelenstudiegroep** onder leiding van Marc Houben (aanmelden via marc.houben@home.nl). Aanvang: 19.00 uur in Natuur Educatie Centrum de Boschhook, Steinerbos 2a te Stein.

Zaterdag 25 april leidt Marc Houben (aanmelden via marc.houben@home.nl) voor de **Paddenstoelenstudiegroep** een inventarisatie van de Schinveldse bossen. Aanvang: 10.00 uur vanaf de parkeerplaats van restaurant de Lier, Leiffenderhofweg 3 te Schinveld.

Zaterdag 25 april onderzoekt de **Herpetologische Studiegroep** onder leiding van Pieter Puts (tel. 06-54946066, aanmelding via herpetostudiegroep@nhgl.nl) op zoek naar de Kamsalamander in het Weerterbos. Plaats van samenkomst: 10.00 uur T-splitsing Doctor Anton Philipsweg-Onderstalweg te Nederweert.

Donderdag 30 april is er een practicumavond van de **Paddenstoelenstudiegroep** onder leiding van Math Driessen (aanmelden via marc.houben@home.nl). Aanvang: 19.00 uur in Natuur Educatie Centrum de Boschhook, Steinerbos 2a te Stein.

KRINGEN

KRING HEERLEN

Olaf Op den Kamp (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Johan den Boer (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Pieter Puts (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOLENSTUDIEGROEP

Marc Houben (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDE KALKSTEENGROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Mark Groen (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulsbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Willem Vergoossen (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRUIK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

WERKGROEP PLANTENSOCIOLOGIE

Johan den Boer (plantensociologie@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Vacature (zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten
(snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERE LEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING I.R. D.C. VAN SCHAIK

Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikestichting@nhgl.nl).

INVENTARISATIE VAN HET WEERTERBOS IN 2026

Op 9 en 10 juni 2001 werd door het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg een inventarisatieweekend in het Weeterbos georganiseerd. In een speciaal themanummer werden de resultaten daarvan vastgelegd.

Het was een moment waarop grootschalig natuurherstel door Het Limburgs Landschap nog in de kinderschoenen stond. Enkel het Koolespeelke en de pingo-vennen waren 'gerestaureerd'. En de Grashut bestond nog uit een agrarisch gebied mét boerderij.

Sindsdien is er bijzonder veel veranderd.

- Boerderij De Grashut is verplaatst;
- Het voormalig agrarisch gebied van de Grashut is geheel omgevormd in natte natuur;
- In het deelgebied In den Vloed zijn vennen aangelegd;
- Het omvormingsbeheer van de (monotone) naaldbossen, dat destijds wel al was ingezet, heeft verder vorm gekregen;
- In het Maarheezerveld is bos omgezet in droge heide;
- In een gebied van 150 ha zijn Edelherten geïntroduceerd;
- Diverse particulieren eigenaren zijn uitgekocht.

Met deze selectie van ingrijpende activiteiten wordt duidelijk dat er erg veel veranderd is, hetgeen ongetwijfeld zijn weerslag heeft op flora en fauna. Maar er is meer...

In 2024-2025 heeft Het Limburgs Landschap door Stichting Bargerveen een landschapsecologische systeem analyse (LESA) laten uitvoeren. Aanvankelijk was dit bedoeld om invulling te

geven aan de door de provincie in het kader van Natura2000 geformuleerde uitbreidingsdoelstelling van hoogveenbos. Bij het uitvoeren van deze LESA constateerde Bargerveen dat het Weeterbos gezien en benaderd moet worden als een leembos. Bodemkundige, geomorfologische, hydrologische en vegetatiegegevens wijzen hier op. Hoogveenbos past daar niet in en kan zelfs gezien worden als een gedegenerend habitatype. Hét advies is daarom dat in het Weeterbos geen hoogveenbos hersteld moet worden, maar dat er systeemherstel moet plaats vinden voor leembos.

Dat dit tot 'ingrijpende', met name hydrologische maatregelen zal leiden is geen verrassing. Om de (mogelijke) invloed hiervan op flora en fauna te toetsen, heeft Het Limburgs Landschap aan het Natuurhistorisch Genootschap gevraagd onderzoek te doen naar de aanwezige natuurwaarden. Dit willen we doen middels een jaarrondinventarisatie van zoveel mogelijk organismen. Diverse studiegroepen zullen het hele jaar onderzoek uitvoeren naar de aanwezige flora en fauna met als kers op de taart het inventarisatieweekend van vrijdag 26 tot en met zondag 28 juni. Houd de agenda dus in de gaten en draag door deelname aan deze excursies en het weekend bij aan dit belangrijke onderzoek.

INVENTARISATIEWEEKEND

Deelname aan het Inventarisatieweekend kost, inclusief 2 overnachtingen en ontbijt, € 45,00. We verzoeken u om zich aan te melden via <https://nhgl.nl/inventarisatieweekend>

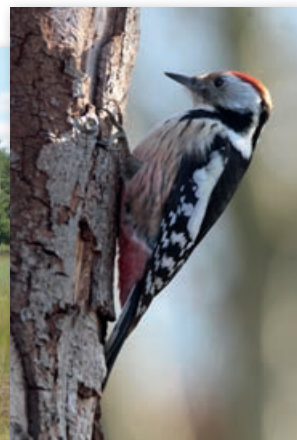
KOOLESPEELKE, WEETERBOS

KALE JONKER (*CIRSIUM PALUSTRE*).

SPIEGELDIKKOPJE (*HETEROPTERUS MORPHEUS*).

MIDDELSTE BONTE SPECHT (*LEIPICUS MEDIUS*)

KLOKE GENTIAAN (*GENTIANA PNEUMONANTHE*)
(FOTO'S OLAF OP DEN KAMP)

Inhoudsopgave

85 Bijzondere wantsen (Heteroptera) gevonden in Limburg in 2025

R. Akkermans & W. Vergoossen

Elk jaar worden nieuwe soorten wantsen voor Limburg gevonden. De oogst van het jaar 2025 wordt tegen het licht gehouden. Van de vijf besproken soorten zijn er twee voor het eerst in deze provincie waargenomen en twee na vele jaren 'niet gezien' weer teruggevonden. Maar nummer vijf bleek na een speurtocht langs kenners helemaal nooit verdwenen te zijn. Dat is vaak het probleem: hoe weg is weg?

89 Waar de Maas ooit stroomde

Een ecohydrologische analyse van de oude Maasgeulen in de Boschhuizerbergen

J. Kasteel, B. van der Weijden, E. Steinbusch & T. Paternotte

Het Natura 2000-gebied Boschhuizerbergen herbergt twee restanten van oude stroomgeulen van de Maas. In deze geulen komen verschillende habitattypen voor. Ecohydrologisch onderzoek werpt meer licht op het functioneren van het gebied. Er komen zeldzame planten- en veenmossoorten voor, waarvan een deel niet eerder van het gebied bekend was.

95 Wilde' paarden in Limburg van de 9^e tot de 17^e eeuw: een referentie voor natuurbeheer?

Deel 2: Toponiemen

R. Lenders

In aanvulling op het eerder gepubliceerde overzicht van middeleeuwse en vroegmoderne bronnen over het voorkomen van 'wilde' paarden in Limburg en omstreken, komen in deze bijdrage toponiemen aan bod. Dit onderzoek onderbouwt het belang van de genoemde regio voor het houden van 'wilde' paarden in de 'wildernis' in Limburg en aangrenzende gebieden. Maar wijst er eveneens op dat het niet gaat om waarlijk wilde paarden.

104 Onder de Aandacht

104 Binnenwerk Buitenwerk, kringen, studiegroepen, stichtingen

Colofon

BESTUUR

Math de Ponti (voorzitter), Susanne Hanssen (secretaris), Frank Assendelft (waarnemend penningmeester), Ben Mattheij, Jan-Joost Bakhuizen, Paul Bronckhorst & Wouter Jansen.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp & Ellen Zwart.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 38,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 120,00.
leden@nhgl.nl.
IBAN: NL73RABO0159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 5,00; leden € 2,00 (exclusief porto).
Themanummer € 8,00 (exclusief porto).

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc Poeth (redactie-assistent) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op <https://maandblad.nhgl.nl/auteurs>.

LAY-OUT & OPMAAK

Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerkx, Maastricht.

DRUK Grafagroep Zuid, Beek.

Copyright. Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg

